

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ, ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΟΜΑΔΩΝ

Πιλοτική εφαρμογή δράσεων που αφορούν την επισιτιστική ασφάλεια και την ευημερία ατόμων που διαβιούν στα όρια της φτώχειας στον Δήμο Πειραιά

Ελληνένον

Επιστημονικό Προσωπικό/Σύνταξη Μελετών

**ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ, ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ
ΟΜΑΔΩΝ**

Πιλοτική εφαρμογή δράσεων που αφορούν την επισιτιστική ασφάλεια και την ευημερία ατόμων που διαβιούν στα όρια της φτώχειας στον Δήμο Πειραιά

*

Η παρούσα έρευνα εκπονείται στο πλαίσιο του:

Υποέργο 1: «Δίκτυο Πρόληψης και Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης στο Δήμο Πειραιά – Social Innovation Piraeus» της Πράξης «Δίκτυο Πρόληψης και Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης στο Δήμο Πειραιά – Social Innovation Piraeus», με κωδικό ΟΠΣ (MIS) 5060900.

Πακέτο Εργασίας 2: «Παρεμβάσεις πρόληψης και υποστήριξης της Κοινωνικής Ένταξης στον Δήμο Πειραιά»

Παραδοτέο 2.2: «Παρεμβάσεις υποστήριξης και συμπληρωματικές υπηρεσίες ειδικών και εκτάκτων αναγκών»

*

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2022

*

Σύνταξη Μελέτης: Επιστημονικό Προσωπικό Social Innovation Piraeus

ΠΡΟΟΙΜΙΟ – ΠΛΑΙΣΙΟ	4
Η ΚΟΔΕΠ	4
Το έργο	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
Στόχευση και Σκοπός μελέτης	5
Μεθοδολογία	5
Ποιοτικά χαρακτηριστικά	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: ΦΤΩΧΕΙΑ	8
Ορισμοί και Μέτρηση της φτώχειας	8
Εισοδηματική Ανισότητα.....	10
Στέρηση και μορφές φτώχειας.....	10
Παιδική Φτώχεια	12
Εργασιακή Φτώχεια.....	12
Συνταξιοδοτική φτώχεια.....	13
Ενεργειακή Φτώχεια	13
Η έννοια της Ευαλωτότητας	14
Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός	15
Η Ευρωπαϊκή ατζέντα για την Φτώχεια.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ	20
Γενικά	20
Υγεία	20
Πείνα και Επισιτιστική ανασφάλεια.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ III: Φτώχεια, Κοινωνικός Αποκλεισμός και Επισιτιστική Ανασφάλεια στην Ελλάδα	25
Εκπαίδευση	30
Απασχολησιμότητα	31
Η κατάσταση στον Πειραιά.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ.....	36
Συστήματα κοινωνικής προστασίας.....	36
Το εργαλείο της κοινωνικής προστασίας.....	38
Κοινωνικά επιδόματα, μεταβιβάσεις και οικονομική μεγέθυνση.....	40
Παρεμβάσεις και καλές πρακτικές	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	49
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I	54
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II	59

Η ΚΟΔΕΠ

Η Κοινωφελής Δημοτική Επιχείρηση Πειραιά (ΚΟΔΕΠ) είναι ένα Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Επιχορηγείται για συγκεκριμένες δράσεις κοινωνικού περιεχομένου, με απώτερο στόχο την οργάνωση λειτουργιών και την παροχή υπηρεσιών συναφών ή συνδεόμενων με τις αρμοδιότητές του Δήμου Πειραιά. Σκοπός της ΚΟΔΕΠ είναι η μέριμνα για όλα τα κοινωνικά προβλήματα των Δημοτών, ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου ή άλλης διάκρισης. Η φροντίδα των πιο ευάλωτων Δημοτών περιλαμβάνει την περίθαλψη, σίτιση, ένδυση απόρων και αστέγων Δημοτών κλπ. Επιπλέον, η ΚΟΔΕΠ μεριμνά για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση όλων των πολιτών του Δήμου σε θέματα υγείας και πρόληψης. (*Social Innovation Piraeus, n.d.*) Ο σχεδιασμός και η εν γένει εφαρμογή (κοινωνικών) πολιτικών που στοχεύουν στην υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων ώστε να «μην μένει κανένας πίσω», σύμφωνα με τα προτάγματα του ΟΗΕ, του ΠΟΥ και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, είναι βασική επιδίωξη της ΚΟΔΕΠ στο εγγγύς και απώτερο μέλλον.

Το έργο

Στο πλαίσιο της Πρόσκλησης, PIR018, Κωδ. Ολοκλ. Στρατ. Χωρ. Αναπτ.: 1092, Α/Α ΟΠΣ ΕΣΠΑ: 4234, για την υποβολή προτάσεων στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αττική 2014-2020», στον Άξονα Προτεραιότητας 09 «Προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης και Καταπολέμηση της Φτώχειας και Διακρίσεων – Διασφάλιση της Κοινωνικής Συνοχής», ο οποίος συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), η ΚΟΔΕΠ ανέλαβε και υλοποιεί ένα πρόγραμμα προκειμένου να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας κοινωνικής ένταξης και να συμβάλλει στην καταπολέμηση της φτώχειας και των διακρίσεων μέσω της μεθοδολογικής και λειτουργικής ενοποίησης των παρεμβάσεων κοινωνικής ένταξης στην πόλη του Πειραιά και της δημιουργίας ενός ενιαίου, ιεραρχημένου και ομογενοποιημένου δικτύου πρόληψης και άμεσης κοινωνικής παρέμβασης. Το αντικείμενο έργου συμπεριλαμβάνει τον συντονισμό και την παρακολούθηση των δράσεων κοινωνικής συνοχής που λαμβάνουν χώρα στο Δήμο Πειραιά, τόσο από τον ίδιο το Δήμο, όσο και από άλλους φορείς και κοινωνικά δίκτυα στο πλαίσιο υλοποίησης της Πράξης «Δίκτυο Πρόληψης και Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης στο Δήμο Πειραιά – Social Innovation Piraeus». Οι άμεσα ωφελούμενοι του έργου είναι οι άνεργοι, οι ανασφάλιστοι, οι άστεγοι, οι άποροι, οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του δήμου και γενικότερα οι κοινωνικά περιθωριοποιημένοι συμπολίτες μας. Επιπλέον, έμμεσα ωφελούμενοι είναι οι επιχειρηματίες του Δήμου καθώς και οι οικογενειακές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που με την ενεργή συμμετοχή τους στο πρόγραμμα μπορούν να συμβάλλουν στη μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων, στην διάχυση των νέων εργαλείων, και στη γενικότερη βελτίωση του κοινωνικού προφίλ του Δήμου (*Social Innovation Piraeus, n.d.*)

Στόχευση και Σκοπός μελέτης

Αρχικά, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να καλύψει μια σειρά ζητημάτων που άπτονται του φαινομένου της φτώχειας. Ξεκινώντας από τους διάφορους θεωρητικούς και ερευνητικούς προβληματισμούς αναφορικά με τον ορισμό και την μέτρηση του φαινομένου, η μελέτη αναφέρει το θέμα της εισοδηματικής ανισότητας και επεκτείνεται στις διαφορετικές μορφές φτώχειας που αφορούν περισσότερο τις δυτικές κοινωνίες και κατ' επέκταση την Ελλάδα.

Η θεματική του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και η έννοια-κλειδί της ευαλωτότητας που εισάγεται σε διαφορετικές μορφές έρευνας και ανάλυσης προκειμένου να προβλέψει και να εκτιμήσει τις δυσανάλογες συνέπειες της φτώχειας στους πιο αδύναμους, ακολουθούν και προλογίζουν τα επόμενα κεφάλαια τα οποία αναφέρονται στις βασικές επιπτώσεις της φτώχειας στην υγεία και την επισιτιστική ασφάλεια των ατόμων και της κοινωνίας με συγκεκριμένες αναφορές στην κατάσταση στην Ελλάδα γενικά και στον Πειραιά ειδικότερα.

Η παρουσίαση του εργαλείου της κοινωνικής προστασίας καθώς και καλών πρακτικών σε τοπικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο ακολουθεί, ενώ η μελέτη καταλήγει τελικά σε συγκεκριμένα συμπεράσματα και προτάσεις προς την ΚΟΔΕΠ, με στόχο την μείωση του χάσματος της φτώχειας και τον κατευνασμό των συνεπειών της στους πιο ευάλωτους δημότες και πληθυσμούς που διαβιούν στα όρια του Δήμου Πειραιά.

Ο απώτερος στόχος της μελέτης είναι να αποτελέσει την αφετηρία για συγκεκριμένες δράσεις που ενισχύουν τους ευάλωτους πληθυσμούς του Δήμου σε μια προσπάθεια εξασφάλισης ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης, άμβλυνσης της κοινωνικής ανισότητας και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής. Ο συγκεκριμένος σκοπός είναι να τεκμηριωθούν θεωρητικά και να σχεδιαστούν άμεσες παρεμβάσεις μείωσης της επισιτιστικής ανασφάλειας και βελτίωσης της υγείας και της ευημερίας των πληθυσμών αυτών ως προτεραιότητα, ενόψει ενός δύσκολου χειμώνα κατά την διάρκεια του οποίου οι συνθήκες διαφόρων μορφών φτώχειας - συμπεριλαμβανομένης της ενεργειακής φτώχειας- αναμένεται να ενταθούν για όλους.

Μεθοδολογία

Η μελέτη βασίζεται στη συλλογή και επισκόπηση ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. Έμφαση δόθηκε στην πολυσυλλεκτικότητα των πηγών από ένα διαφορετικό φάσμα κοινωνικών και οικονομικών επιστημών που συμπεριλαμβάνουν τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές αναλύσεις. Επίσης, συμπεριλαμβάνει στοιχεία και στατιστικά δεδομένα από την βάση δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ για το έτος 2021, όπως αυτά δημοσιεύτηκαν και ισχύουν. Αναφορικά με τον Δήμο Πειραιά, η μελέτη έχει συμπεριλάβει στοιχεία προηγούμενων μελετών που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο του έργου, δεδομένα έρευνας πεδίου και στοιχεία χαρτογράφησης του κοινωνικού προφίλ δείγματος δημοτών, όπως αυτά συλλέχθηκαν και καταγράφηκαν από συνεργάτες της ΚΟΔΕΠ στα πλαίσια της κοινωνικής έρευνας που διεξάγει.

Η μελέτη χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια:

- Το πρώτο -«Φτώχεια»- περιλαμβάνει την θεωρητική τεκμηρίωση και το κύριο μέρος της βιβλιογραφικής επισκόπησης αναφορικά με το φαινόμενο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Το δεύτερο -«Επιπτώσεις της Φτώχειας»- εστίαζει στην κοινωνική διάσταση του φαινομένου της φτώχειας και στις συνέπειες σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, στο πλαίσιο της υγείας και της επισιτιστικής ασφάλειας
- Το τρίτο -«Φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός και επισιτιστική ανασφάλεια στην Ελλάδα»- παραθέτει τα μετρήσιμα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα για την Ελλάδα και τον Πειραιά, τον χώρο δράσης της ΚΟΔΕΠ.
- Το τέταρτο -«Κοινωνική προστασία σε Ελλάδα και Ευρώπη»- μέσω σύντομης αναφοράς στα κοινωνικά συστήματα, τα εργαλεία κοινωνικής προστασίας, του κράτους πρόνοιας, του ρόλου και των προκλήσεων των ΟΤΑ, παρουσιάζει καλές πρακτικές, ήτοι αναγνωρισμένα παραδείγματα που ήδη έχουν αποδώσει θετικά αποτελέσματα
- Το πέμπτο -«Συμπεράσματα και προτάσεις»- περιλαμβάνει βασικά συμπεράσματα και προτάσεις που δύναται να υλοποιηθούν από την ΚΟΔΕΠ σε διαφορετικά επίπεδα, με στόχο την μείωση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της επισιτιστικής ανασφάλειας, στην μικρή και την μακρά διάρκεια.

Ποιοτικά χαρακτηριστικά

Καθότι το εύρος των αναλύσεων, της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, των συνεπειών και των εκφάνσεων του φαινομένου της φτώχειας είναι τεράστιο, η παρούσα μελέτη εστίασε σε συγκεκριμένες μορφές φτώχειας και ποιοτικά χαρακτηριστικά, σχετικά τόσο με το πλαίσιο και τις επιδιώξεις του έργου, όσο και με το προφίλ και την ιδιότητα του φορέα, ήτοι της ΚΟΔΕΠ, ως οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης που καλείται να συμβάλλει στην διαμόρφωση και την άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο.

Τα περισσότερα από τα θέματα που θίγονται παρουσιάζονται συνοπτικά καθότι βασική επιδίωξη της μελέτης παραμένει η μεθοδολογική ακρίβεια αναφορικά με τη δομή της και η -τελική- εστίαση σε προτάσεις και λύσεις μέσα σε ένα συγκεκριμένο χωρο-χρονικό πλαίσιο. Έτσι, για παράδειγμα, επιλέγεται να παρουσιαστούν μορφές φτώχειας όπως η ενεργειακή φτώχεια η οποία είναι πλήρως επίκαιρη και δυστυχώς αναμενόμενη στο υπάρχον γεωπολιτικό γίγνεσθαι, με την κρίση στην Ουκρανία να ξεπερνάει τους 6 μήνες ήδη, χωρίς ορατή δυνατότητα επίλυσης στο άμεσο μέλλον. Επίσης, αναδεικνύονται συνέπειες όπως η επισιτιστική ανασφάλεια και η υγεία οι οποίες αποτελούν δηλωμένες προτεραιότητες αναγκών στην Ελλάδα και στον Δήμο Πειραιά. Στο ίδιο μήκος κύματος, οι αναφορές στην εκπαίδευση και την απασχολησιμότητα σε συνδυασμό με το κοινωνικό προφίλ των δημοτών και τις δυνατότητες κοινωνικής προστασίας που παρέχονται από τα υπάρχοντα τοπικά αυτό-διοικητικά συστήματα έρχονται να πλαισιώσουν και να τεκμηριώσουν τις τελικές προτάσεις για δράση, αγγίζοντας ζητήματα που είναι ήδη κρίσιμα για την ελληνική πραγματικότητα και κατ' επέκταση για τους ΟΤΑ και την στρατηγική τους αναφορικά με την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και την προστασία των πιο ευάλωτων. Στην κατεύθυνση αυτή, γίνεται επίσης ξεχωριστή μνεία στην έννοια της ευαλωτότητας ως ένα μεθοδολογικό «κλειδί» προβληματισμών αλλά και λύσεων καθώς και στην συνεπακόλουθη επιδίωξη «να μην

αφήσουμε κανέναν πίσω», στην χάραξη και την εφαρμογή κοινωνικών και προνοιακών δράσεων και φροντίδας, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή ατζέντα, τον ΠΟΥ και τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.

Ορισμοί και Μέτρηση της φτώχειας

Η πρώτη ερώτηση που προκύπτει αναφορικά με τον ορισμό της φτώχειας, είναι εάν το φαινόμενο πρέπει να οριστεί με απόλυτους ή με σχετικούς όρους. Ένας ορισμός της φτώχειας σε απόλυτους όρους σηματοδοτεί ένα «όριο επιβίωσης» -το ελάχιστο επίπεδο πόρων- που χρειάζεται ένα μέλος της κοινωνίας για να ικανοποιήσει ένα σύνολο βασικών αναγκών και επομένως δεν μετράται έναντι του επιπέδου ευημερίας ή οικονομικής μεγέθυνσης μιας κοινωνίας. Σύμφωνα με τον ορισμό των Ηνωμένων Εθνών, η απόλυτη φτώχεια είναι «μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ακραία στέρηση ειδών που αποτελούν βασικές ανθρώπινες ανάγκες συμπεριλαμβανομένων της τροφής, του ασφαλούς πόσιμου νερού, των εγκαταστάσεων υγιεινής, της υγείας, της στέγης, της εκπαίδευσης και της πληροφόρησης. Δεν εξαρτάται μόνον από το εισόδημα αλλά και από την πρόσβαση σε υπηρεσίες» (UN, 1995). Η εγγενής δυσχέρεια της προσέγγισης της απόλυτης φτώχειας είναι η δυνατότητα να θεσπίσει ένα όριο επιβίωσης που να ισχύει σε διαφορετικούς ανθρώπους και κοινωνίες διαχρονικά. Η σχετική θεώρηση της φτώχειας από την άλλη πλευρά, σχετίζει την κατάσταση της φτώχειας με το γενικό επίπεδο ευημερίας σε μια κοινωνία και επομένως συνδέεται στενά με την ιδέα της ανισότητας. Η σχετική προσέγγιση έχει σταδιακά γίνει δεκτή ως η πλέον ενδεδειγμένη για τη μέτρηση της φτώχειας στις αναπτυγμένες χώρες, οι οποίες έχουν εν πολλοίς ξεπεράσει το ζήτημα της επιβίωσης των μελών τους (Atkinson 1998, European Commission and European Council 2004). Σε τέτοιες χώρες αρμόζει περισσότερο ο ορισμός της φτώχειας με σχετικούς όρους σε σύγκριση με ένα μέτρο της «μέσης» ευημερίας της κοινωνίας (Runciman 1966, Townsend 1979). Από την άλλη πλευρά, μετρήσεις της απόλυτης φτώχειας εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται για αναπτυσσόμενες χώρες -με κύριο μέτρο το όριο της Παγκόσμιας Τράπεζας για ημερήσιο εισόδημα 1,25 δολαρίων την ημέρα- (Κατσίκας et al., n.d.).

Το δεύτερο ζήτημα που διχάζει τους ερευνητές είναι το κατά πόσον η φτώχεια πρέπει να προσεγγίζεται και επομένως να μετράται με αντικειμενικό ή με υποκειμενικό τρόπο. Ως αντικειμενική φτώχεια ορίζεται η έλλειψη επαρκούς εισοδήματος και εξ αυτού επαρκούς κατανάλωσης και πλούτου. Σε αυτή την περίπτωση, για να μετρήσουμε τη φτώχεια, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε μια μεταβλητή με την οποία να καθορίζουμε το επίπεδο της ατομικής ευημερίας. Στη βιβλιογραφία, αυτή η μεταβλητή είναι είτε το εισόδημα, είτε η κατανάλωση. Επίσης, είναι ανάγκη να οριστεί το επίπεδο του εισοδήματος ή της κατανάλωσης κάτω από το οποίο ένα άτομο θεωρείται φτωχό. Βάσει αυτών των βημάτων μπορούν να υπολογιστούν διαφορετικοί δείκτες φτώχειας. Σύμφωνα με την υποκειμενική προσέγγιση της φτώχειας από την άλλη πλευρά, το βιοτικό επίπεδο κάθε νοικοκυριού καθορίζεται από τις αντιλήψεις και τις απόψεις των μελών του για το βιοτικό επίπεδο και την ευημερία τους. Κατά συνέπεια, τα νοικοκυριά πρέπει να μετέχουν σε έρευνες, στις οποίες τα μέλη παρέχουν τη δική τους εκτίμηση για το κατά πόσον καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες με το εισόδημα που διαθέτουν την εποχή της έρευνας και/ή καθορίζουν το επίπεδο εισοδήματος που θεωρούν επαρκές για την κάλυψη αυτών των αναγκών. Σύμφωνα με

τη βιβλιογραφία, η υποκειμενική προσέγγιση της φτώχειας επιτυγχάνεται με τη χρήση μεθόδων μεταξύ των οποίων, η γραμμή φτώχειας Leyden (Leyden Poverty Line, LPL), η υποκειμενική γραμμή φτώχειας (Subjective Poverty Line, SPL) και η μέθοδος του Κέντρου Κοινωνικής Πολιτικής (Centre for Social Policy, CSP) του πανεπιστημίου της Αμβέρσας. (Κατσίκας et al., n.d.).

Τα τελευταία χρόνια, η επιστημονική έρευνα σχετικά με τον ορισμό και τη μέτρηση της φτώχειας εστιάζει στην πολυδιάστατη μέτρηση της φτώχειας (multidimensional poverty measurement) έναντι της παραδοσιακής εισοδηματικής/μονοδιάστατης προσέγγισης (unidimensional approach), ενώ ταυτόχρονα διερευνάται πιο συστηματικά η σύνδεση του φαινομένου της φτώχειας με εκείνο του κοινωνικού αποκλεισμού τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Αυτή η ερευνητική μετατόπιση οφείλεται σε τρεις κυρίως παράγοντες: α) στην ύπαρξη περισσότερων στατιστικών δεδομένων, β) στην επικράτηση της σχετικής θεώρησης της φτώχειας έναντι της απόλυτης και γ) στη συνειδητοποίηση τόσο σε επιστημονικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο ότι η σχετική στέρηση δεν ερμηνεύεται μόνο με εισοδηματικούς όρους, αλλά αφορά πολύ περισσότερες παραμέτρους της κοινωνικής ζωής των ατόμων και των νοικοκυριών. Η ανάπτυξη των δυτικών οικονομιών απομάκρυνε τον ορισμό της φτώχειας από την παραδοσιακή προσέγγιση της κάλυψης του επιπέδου επιβίωσης (survival benchmark), ο οποίος ερμηνεύεται ως κατανάλωση συγκεκριμένου αριθμού θερμίδων (calories intake) ανά ημέρα ή γενικότερα ως κάλυψη των βασικών αναγκών επιβίωσης (basic needs theory), προς μια πιο σχετική θεώρηση. Υπήρξε μια συναίνεση τόσο σε ακαδημαϊκό όσο και σε πολιτικό επίπεδο ότι εφόσον η οικονομική ανάπτυξη έχει επιτύχει στις δυτικές κοινωνίες την κάλυψη των βασικών αναγκών για το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού ο ορισμός της φτώχειας πρέπει να τείνει περισσότερο προς εκείνον της ανισότητας παρά προς έναν απόλυτο ορισμό. Με αυτό τον τρόπο, οι δυνατότητες κατανάλωσης ή οι εισοδηματικές δυνατότητες του νοικοκυριού δεν συγκρίνονται με ένα απόλυτο όριο επιβίωσης, αλλά με το διάμεσο εισόδημα της κοινωνίας στην οποία το άτομο ζει (ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, n.d.). Από τις πρώτες ακόμα προσπάθειες ορισμού της φτώχειας ωστόσο, ακόμα και πριν τεθούν οι προβληματισμοί της πολυδιάστατης μέτρησης, γίνεται φανερή η άμεση σύνδεσή του φαινομένου με την πιο βασική ίσως ανθρώπινη ανάγκη, την ανάγκη της διατροφής: όπως προαναφέρθηκε, η φτώχεια «μεταφράζεται» με τον τρόπο αυτό σε δυνατότητα κάλυψης θερμίδων που συνιστούν το βασικό όριο επιβίωσης.

Η πολυδιάστατη μέτρηση της φτώχειας και οι προβληματισμοί που τέθηκαν ανάδειξαν επίσης την διάσταση της φτώχειας ως κοινωνικής ανισότητας. Η διάσταση αυτή αποτέλεσε και αποτελεί την πιο προφανή πηγή κοινωνικής ανησυχίας, τόσο ως κοινωνικό πρόβλημα όσο και λόγω των επιπτώσεων που μπορεί να έχει στις ευκαιρίες ζωής και την ποιότητα ζωής των ατόμων, και εν τέλει της κοινωνικής συνοχής.

Μεγάλο μέρος της έρευνας για τη φτώχεια στις βιομηχανικές χώρες, είναι συγκριτικό χαρακτήρα και έχει παραχθεί από τότε που η φτώχεια "ανακαλύφθηκε" εκ νέου σε διάφορες πλούσιες χώρες τις δεκαετίες του 1960 και 1970 (όπως αντικατοπτρίζεται στον "Πόλεμο κατά της φτώχειας" των ΗΠΑ, στον αντίκτυπο της μελέτης των AbelSmith και Townsend *The Poor and the Poorest* (1965) στο Ηνωμένο Βασίλειο, και στα "Προγράμματα φτώχειας" των (τότε) Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων). Ακόμη περισσότερο από την ανισότητα, η φτώχεια είναι στο

επίκεντρο των πολιτικών συζητήσεων και η έρευνα για τη φτώχεια αντλεί και τροφοδοτεί αυτές τις συζητήσεις (Nolan and Marx, 2009).

Εισοδηματική Ανισότητα

Η εισοδηματική ή οικονομική ανισότητα είναι ένα ζήτημα το οποίο κυριαρχεί διεθνώς στον δημόσιο λόγο τα τελευταία χρόνια όχι μόνο λόγω της κρίσης αλλά και λόγω νέων επιστημονικών εργασιών (βλ. ειδικότερα Piketty, 2014) οι οποίες φωτίζουν διαφορετικά το θέμα ιδιαίτερα στις αναπτυγμένες οικονομίες. Το ζήτημα άπτεται θεμελιωδών πλευρών της λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος, της οικονομικής μεγέθυνσης (Kuznets 1955) και της αποτελεσματικότητας (Okun 1975) αλλά και ευρύτερων μετασχηματισμών κατά τις πρόσφατες δεκαετίες που σχετίζονται με την παγκοσμιοποίηση (βλ. για παράδειγμα Feenstra & Hanson 1996, Aghion & Williamson 1998, IMF 2007, Krugman 2008). Η συζήτηση έχει ενταθεί περαιτέρω λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και καθώς υπάρχουν ενδείξεις ότι τα επίπεδα ανισότητας συνεχίζουν να αυξάνονται (OECD 2013), ένα εύρημα το οποίο έχει αναπαραχθεί πρόσφατα πιο συγκεκριμένα και για την ελληνική περίπτωση (Matsaganis & Leventi 2014. Κατσίκας et al., n.d.).

Για την κατανόηση της σχέσης φτώχειας και κοινωνικής ανισότητας, ας χρησιμοποιήσουμε το παράδειγμα της Ελλάδας. Στην Ελλάδα, η απορρύθμιση της εγχώριας αγοράς εργασίας και ταυτόχρονα οι πολιτικές λιτότητας και υπερφορολόγησης των νοικοκυριών είχαν ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση της φτώχειας και την επιδείνωση των όρων διαβίωσης των πολιτών (ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ INE/ΓΣΕΕ ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ INE/ΓΣΕΕ Τεύχος 240, 2018 n.d.) Η οικονομική πολιτική που ακολουθείται είναι επομένως αυτή που τελικά καθορίζει τα επίπεδα οικονομικής και εισοδηματικής ανισότητας ανάμεσα στους πολίτες. Όσο εντείνεται η οικονομική ανισότητα, τόσο ενισχύεται το φαινόμενο της φτώχειας.

Όλοι οι διεθνείς οργανισμοί (όπως ΟΟΣΑ, ΔΝΤ κλπ.) έχουν δημοσιεύσει μελέτες για τις τάσεις των εισοδηματικών ανισοτήτων παγκοσμίως, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις αναπτυγμένες χώρες. Στις χώρες αυτές, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 μέχρι το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007-2008, το μερίδιο της εργασίας στο συνολικό εισόδημα είχε μειωθεί και οι οικονομικές ανισότητες είχαν διευρυνθεί. Κατά τη διάρκεια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, η μαζική εξάπλωση της ανεργίας έχει συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση των ανισοτήτων και του ποσοστού του πληθυσμού που υπόκειται σε υλική αποστέρηση και κοινωνικό αποκλεισμό, διαμορφώνοντας νέες κοινωνικές διακρίσεις, κυρίως στις χώρες που εφάρμοσαν σκληρές πολιτικές λιτότητας (www.ekke.gr, n.d.).

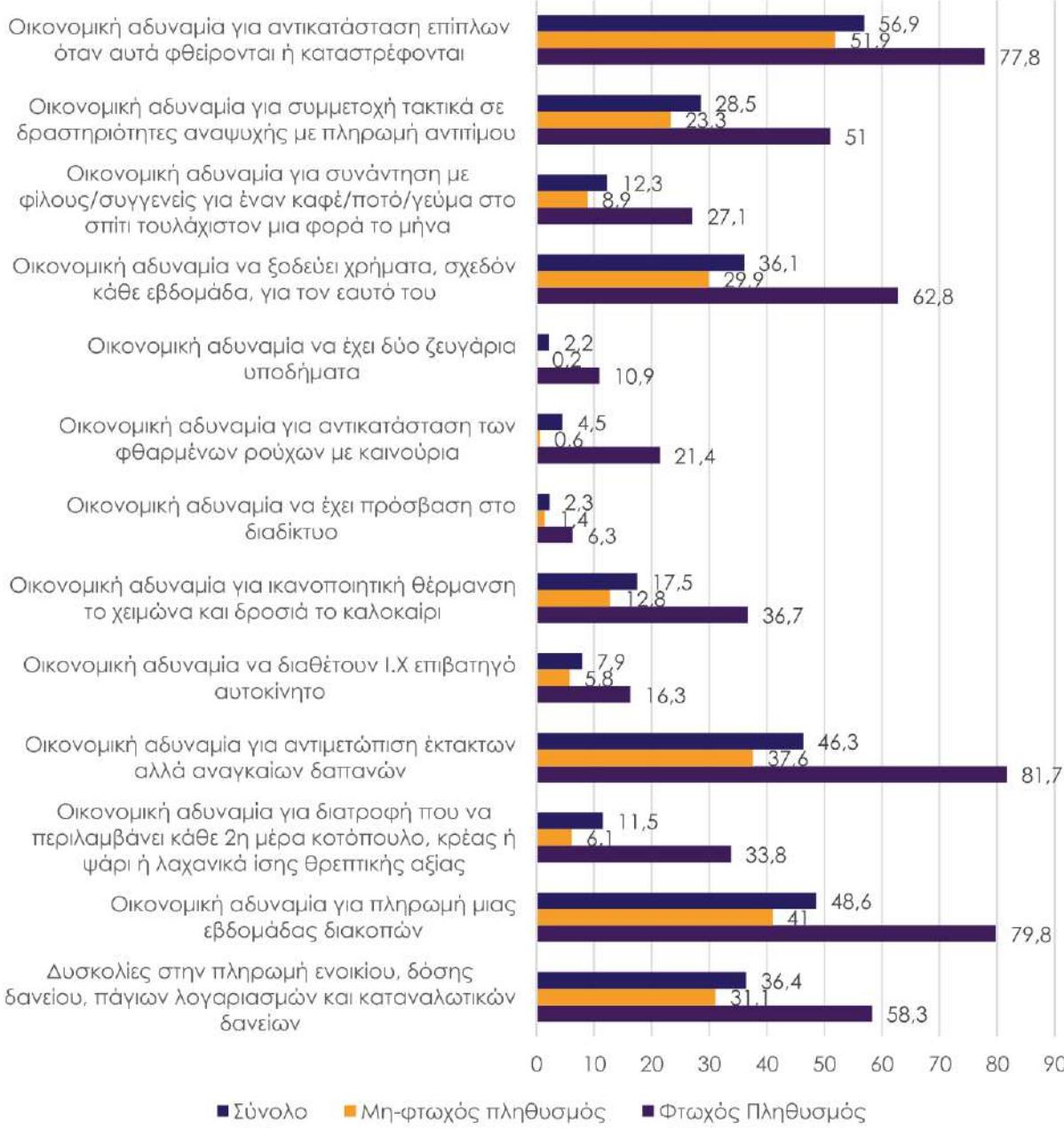
Στέρηση και μορφές φτώχειας

Η υλική στέρηση αναφέρεται στην αδυναμία των ατόμων ή των νοικοκυριών να προμηθευτούν καταναλωτικά αγαθά και να πληρώσουν για υπηρεσίες που θεωρούνται αυτονόητες σε μια κοινωνία σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, ανεξάρτητα από τις προτιμήσεις των ανθρώπων σε σχέση με τα αγαθά και τις υπηρεσίες αυτές. Οι

μετρήσεις της υλικής αποστέρησης παρέχουν μια συμπληρωματική προοπτική για τη φτώχεια σε σχέση με εκείνη που παρέχουν οι συμβατικές μετρήσεις του εισοδήματος (OECD, 2007).

Στον παρακάτω πίνακα αναγράφονται οι κατηγορίες οικονομικής και κοινωνικής στέρησης (όπως ορίζονται από τον δείκτη «Ευρώπη 2030» καθώς και τα ποσοστά τα ποσοστά στέρησης του πληθυσμού είτε βρίσκεται σε καθεστώς φτώχειας είτε όχι.

Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού με υλικές και κοινωνικές στερήσεις ανά συνιστώσα στέρησης και κατάστασης πλυθυσμού (Ευρώπη 2030) 2021:

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Παιδική Φτώχεια

Η παιδική φτώχεια εξακολουθεί να αποτελεί σοβαρό πρόβλημα στην ΕΕ, δεδομένου ότι σχεδόν ένα στα τέσσερα παιδιά είναι εκτεθειμένο στον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού (op.europa.eu, n.d.).

Στην Ελλάδα, ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) το 2021, ανέρχεται σε 23,7% σημειώνοντας άνοδο κατά 2,8 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2020, ενώ για τις ομάδες ηλικιών 18-64 ετών και 65 ετών και άνω ανέρχεται σε 20,6% (18,4% το 2020) και 13,5% (13,0% το 2020), αντίστοιχα (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ, 2008). Επίσης, η δομή των νοικοκυριών στη χώρα φαίνεται να αλλάζει, με επιπτώσεις στον βαθμό και το βάθος της παιδικής φτώχειας. Γενικά, τα παιδιά σε μονογονεϊκά νοικοκυριά (ένα άτομο με εξαρτώμενα παιδιά) ή σε μεγάλες οικογένειες (δύο ή περισσότεροι ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά) διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο (www.unicef.org, n.d.).

Εργασιακή Φτώχεια

Η εργασιακή φτώχεια προκύπτει όταν οι οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα κρατούν τους μισθούς σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Στην περίπτωση αυτή, είναι πιθανό τα νοικοκυριά να βιώνουν συνθήκες φτώχειας, ακόμα και όταν ένα ή περισσότερα μέλη τους εργάζονται. Ο κίνδυνος αυτός είναι πολύ μεγαλύτερος όταν συνδυάζεται με συνθήκες ανεργίας και/ή με κακές πρακτικές αγοράς (π.χ. φοροδιαφυγή) οι οποίες ευνοούν την μερική ή την αδήλωτη απασχόληση. Οι προστατευτικοί μηχανισμοί μισθολογικής, ασφαλιστικής και κοινωνικής προστασίας παρέχουν ανεπαρκή επίπεδα εισοδήματος αντικατάστασης και δεν είναι πλήρως περιεκτικοί. Συνεπώς, ο κίνδυνος φτώχειας των εργαζομένων μπορεί να αυξάνεται, ακόμη και όταν οι μισθοί φαίνονται επαρκείς για να διατηρούν τα νοικοκυριά πάνω από το όριο της φτώχειας. Η πλήρης ελευθερία της αγοράς ενδέχεται έτσι να υπονομεύει την καθολικότητα, την αλληλεγγύη και την ισότητα των θεσμικών συστημάτων και να μεταθέτει τις επιπτώσεις του οικονομικού κινδύνου και της αβεβαιότητας στους εργαζόμενους και στις δημόσιες δαπάνες, οι οποίες επεκτείνονται για να αντισταθμίσουν πολλές από τις συνέπειες της φτώχειας των εργαζομένων. Είναι επομένως καιρός τα θεσμικά συστήματα που αφορούν την ποιότητα της εργασίας και την προστασία από την εργασιακή φτώχεια να επαναπροσδιοριστούν.

Βασικά χαρακτηριστικά ενός τέτοιου επαναπροσδιορισμού είναι:

- ο περιορισμός της αδήλωτης εργασίας και των χαμηλών μισθών,
- η διευκόλυνση της πρόσβασης στην κατάρτιση και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων,
- η γενίκευση της ένταξης σε επαρκή συστήματα κατώτατου μισθού και συλλογικών διαπραγματεύσεων,
- η γενίκευση της ένταξης στην κοινωνική ασφάλιση, συμπεριλαμβανομένων των ασφαλιστικών παροχών και της κοινωνικής αρωγής, και
- η παροχή καλύτερων καθολικών μεταβιβάσεων μετρητών.

Ο στόχος είναι η αύξηση της ποιότητας της εργασίας και η επίτευξη μισθών και παροχών που είναι επαρκείς για την πρόληψη της αμοιβής φτώχειας, της νομισματικής φτώχειας των νοικοκυριών (AROP) και της σοβαρής υλικής στέρησης (SMD) σύμφωνα με τους ορισμούς της Eurostat. Επίσης, η δημιουργία και η ενίσχυση εισοδήματος που επιτρέπει την αξιοπρεπή διαβίωση για τους ευάλωτους και υπο-εκπροσωπούμενους εργαζόμενους και τα νοικοκυριά τους (Tornincasa, 2022).

Συνταξιοδοτική φτώχεια

Στην Ελλάδα, τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του συστήματος «Ήλιος» επιβεβαιώνουν τη γενικευμένη συνταξιοδοτική φτώχεια, καθώς δείχνουν ότι υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός συνταξιούχων με κύρια σύνταξη γήρατος κάτω από τα 700 ευρώ. Το γεγονός είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης τόσο λόγω της πρόσβασης των δήμων στην πληθυσμιακή αυτή ομάδα, μέσω των προγραμμάτων «Βοήθεια στο σπίτι» από τα οποία δίνεται η δυνατότητα πληρέστερης αξιολόγησης των αναγκών όσο και σε σχέση με το δημογραφικό προφίλ του Πειραιά αλλά και της Ελλάδας γενικότερα το οποίο περιλαμβάνει μεγάλα ποσοστά ηλικιωμένων ατόμων.

Ενεργειακή Φτώχεια

Η ενεργειακή φτώχεια, ή ενεργειακή ένδεια όπως αναφέρεται επίσης, είναι η κατάσταση ενός νοικοκυριού που αδυνατεί να έχει πρόσβαση στις πλέον βασικές υπηρεσίες ενέργειας για επαρκή θέρμανση, μαγείρεμα, φωτισμό και τη χρήση οικιακών συσκευών. Οι συνέπειες της ενεργειακής φτώχειας περιλαμβάνουν την περιορισμένη χρήση θέρμανσης, κρύα και με υγρασία σπίτια, χρέη σε λογαριασμούς κοινής αφελείας και τη μείωση εξόδων των νοικοκυριών σε άλλα είδη πρώτης ανάγκης. Επιπλέον, η ενεργειακή φτώχεια σχετίζεται με ένα ευρύ φάσμα φυσικών και ψυχικών ασθενειών υγείας, όπως η κατάθλιψη, το άσθμα και η καρδιακή ασθένεια. Ένα νοικοκυριό θεωρείται ότι βιώνει ενεργειακή φτώχεια, όταν τα μέλη του δεν μπορούν να το κρατήσουν επαρκώς θερμαινόμενο σε λογικό κόστος βάσει του εισοδήματός τους. Η ενεργειακή φτώχεια προκαλείται από τη σύγκλιση πέντε παραγόντων: το χαμηλό εισόδημα, τις υψηλές τιμές καυσίμων, την αναποτελεσματική ενεργειακή απόδοση ενός σπιτιού, την υπό μερική κατάληψη (χρήση) κατοικία, τη μεγάλη ηλικία (www.synigoros-solidarity.gr, n.d.).

Στην Ελλάδα, η ενεργειακή φτώχεια παρουσιάζει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου. Συγκεκριμένα, παρατηρείται καθυστέρηση στην αποπληρωμή των λογαριασμών για ενεργειακές υπηρεσίες σε ποσοστό 33,7%, ενώ ποσοστό 22,7% των πολιτών δηλώνει αδυναμία διατήρησης ιδανικής θερμοκρασίας εντός της κατοικίας τους. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πάνω από 57 εκατομμύρια άνθρωποι δεν μπορούν να διατηρήσουν τα σπίτια τους ζεστά κατά τη διάρκεια του χειμώνα, ενώ 104 εκατομμύρια άνθρωποι δεν μπορούν να διατηρήσουν τα σπίτια τους δροσερά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Επιπλέον, 52 εκατομμύρια άνθρωποι καθυστερούν συστηματικά την πληρωμή των λογαριασμών τους για υπηρεσίες ενέργειας (Ημερησία, 2022).

Η έννοια της Ευαλωτότητας

Καθότι ο δείκτης του εισοδήματος δεν στάθηκε ικανός να αντικατοπτρίσει την ευημερία του νοικοκυριού με αξιοπιστία, η ακαδημαϊκή έρευνα επεκτάθηκε στο πεδίο της ευαλωτότητας (*vulnerability*) των ατόμων και των νοικοκυριών σε περιόδους ύφεσης / οικονομικής κρίσης. Η εν λόγω ευπάθεια σχετίζεται όχι μόνο με την απόκτηση εισοδήματος αλλά και με την κατοχή πλούτου καθώς και τη γενικότερη πιστοληπτική ικανότητα των ατόμων, που τους εξασφαλίζει πρόσβαση σε δανεισμό. Με την κλασική οριοθέτηση της φτώχειας μέσω του εισοδήματος, δύο άτομα, για παράδειγμα, που βρίσκονται οριακά πάνω από τη γραμμή φτώχειας, αλλά έχουν διαφορετικά επίπεδα πλούτου, έχουν πολύ διαφορετικές δυνατότητες να ομαλοποιήσουν την κατανάλωσή τους σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Ο Azpitarte (2012) λαμβάνει υπόψη του και την παράμετρο του πλούτου πέρα από αυτή του εισοδήματος προκειμένου να διαχωρίσει τους φτωχούς στις παρακάτω κατηγορίες: στους διπλά φτωχούς (*twice-poor*), αυτούς που βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας και δεν έχουν απόθεμα πλούτου, στους προστατευμένους φτωχούς (*protected-poor*), που βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας αλλά έχουν κάποιο απόθεμα πλούτου, και στους ευάλωτους μη φτωχούς (*vulnerable non-poor*), οι οποίοι βρίσκονται μεν πάνω από τη γραμμή φτώχειας, ωστόσο δεν κατέχουν κανένα απόθεμα πλούτου (ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, n.d.).

Η γενικότερη έννοια της ευαλωτότητας ωστόσο είναι δύσκολο να οριστεί χρησιμοποιώντας σταθερές. Κι αυτό γιατί η ευαλωτότητα φαίνεται τελικά να είναι μια δυναμική κατάσταση, η οποία μεταβάλλεται και αλλάζει παράλληλα με άλλες αλλαγές και μεταβολές στην ζωή του ατόμου. Με αυτή την έννοια, ο καθένας από εμάς μπορεί να είναι ευάλωτος σε κάποια φάση της ζωής του. Επίσης, η ευαλωτότητα είναι μια κεντρική έννοια για τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε τις καταστροφές, το μέγεθος και τον αντίκτυπό τους. Στο πλαίσιο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού πάντως, ορισμένες γενικές αρχές που σχετίζονται με την ευαλωτότητα ως έννοια περιλαμβάνουν α) μια μελλοντική διάσταση / προσανατολισμό που αφορά όχι μόνο την τωρινή αλλά και την μελλοντική κατάσταση του ατόμου ή του νοικοκυριού β) αβεβαιότητα και απρόβλεπτα γεγονότα που ενδέχεται να επηρεάσουν αυτή την κατάσταση και γ) μια διαδικασία διαχείρισης ρίσκου από πλευράς ατόμου ή κοινωνίας, η οποία οδήγησε στη "διαχείριση του κοινωνικού κινδύνου" (SRM), ενός νέου τρόπου εξέτασης της φτώχειας που παρουσιάστηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank, 2001). Η διαδικασία διαχείρισης κοινωνικού κινδύνου, συνοδεύεται από την έννοια της κοινωνικής προστασίας, η οποία ασχολείται με το πώς μπορούν να βοηθηθούν τα ευάλωτα νοικοκυριά να διαχειριστούν καλύτερα τους κινδύνους ώστε να γίνουν λιγότερο ευάλωτα και να αναπτύξουν την ανθεκτικότητά τους σε βάθος χρόνου.

Οι επαγγελματίες από διαφορετικούς κλάδους χρησιμοποιούν διαφορετικές έννοιες και ορισμούς της ευαλωτότητας, οι οποίες, με τη σειρά τους, έχουν οδηγήσει σε διαφορετικές μεθόδους μέτρησης του φαινομένου.

Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός

Όπως σημειώθηκε ήδη, η μέτρηση της φτώχειας με απόλυτους όρους δεν συνιστά πλέον τον κανόνα σε αναπτυγμένες κοινωνίες καθώς αυτές έχουν ξεπεράσει το πρόβλημα διασφάλισης της επιβίωσης των μελών τους. Σε αυτό το πλαίσιο επομένως η έννοια της φτώχειας συνδέεται σταδιακά με μια εννοιολόγηση της «στέρησης» ενός αριθμού αγαθών και υπηρεσιών, η πρόσβαση στα οποία ορίζει την επίτευξη ή όχι μιας γενικότερης εννοιολόγησης της ευημερίας (Kahneman et al. 1999, Alesina et al. 2004, Stiglitz et al. 2009, OECD 2011). Συχνά, τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τον καθορισμό του επιπέδου ευημερίας είναι μη χρηματικά και αναφέρονται σε συνθήκες που επηρεάζουν την ικανότητα των ατόμων να επιτύχουν τόσο ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο, όσο και τις προοπτικές και τις δυνατότητες τους για το μέλλον. Αυτή η ευρύτερη προσέγγιση της θέσης των ατόμων σε μια κοινωνία συνδέεται στενά με τη θεωρία των δυνατοτήτων και των λειτουργιών του Sen (1985), η οποία συσχετίζει τη φτώχεια και τη στέρηση με τη δυνατότητα των ατόμων να επιτύχουν ορισμένες θεμελιώδεις συνθήκες, όπως για παράδειγμα να είναι υγιείς ή να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Με αυτή την έννοια η φτώχεια γίνεται αντιληπτή ως η στέρηση τέτοιων δυνατοτήτων. Αυτός ο τύπος προσέγγισης κερδίζει έδαφος κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες και έχει ασκήσει μεγάλη επιρροή στη σύλληψη και στον σχεδιασμό του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Η πολυδιάστατη αυτή προσέγγιση στην κοινωνική κατάσταση του ατόμου σε συνδυασμό με την έμφαση στη σχετική πλευρά της φτώχειας ή τη στέρηση, οι οποίες δεν μετριούνται με απόλυτους όρους αλλά πάντοτε σε σχέση με το επίπεδο διαβίωσης σε μια κοινωνία συνολικά, συνιστούν τον πυρήνα αυτού που γενικώς γίνεται αντιληπτό ως κοινωνικός αποκλεισμός (Silver 1994, Byrne 1999, de Haan 1998, Burchardt et al. 2002, Fischer 2011. Κατσίκας et al., n.d.).

Η ανάπτυξη των θεωριών του κοινωνικού αποκλεισμού ώθησε τους ερευνητές να αποδείξουν ότι η σχετική στέρηση δεν αφορά μόνο την απόκλιση από ένα επαρκές ή αποδεκτό από την κοινωνία εισόδημα, αλλά επεκτείνεται και σε άλλες παραμέτρους της ανθρώπινης δραστηριότητας Τέτοια πεδία είναι, για παράδειγμα, το κοινωνικό (εργασία, εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, κοινωνική φροντίδα), το πολιτικό (συμμετοχή στον δημόσιο διάλογο και στη λήψη αποφάσεων, άσκηση εκλογικού δικαιώματος, συμμετοχή σε δράσεις της κοινωνίας των πολιτών), το νομικό (άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων, αξιοποίηση δικαστικής προστασίας) και το πολιτιστικό (συμμετοχή σε παραδοσιακές κοινωνικές πρακτικές, διατήρηση κοινωνικού δικτύου, πολιτιστική δραστηριότητα). Κατά αυτή την έννοια, η αδυναμία συμμετοχής του ατόμου σε βασικές πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες ή, με άλλα λόγια, η αποστέρηση του ατόμου από θεμελιώδη πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα είναι ταυτόσημη με την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού (Silver, 1994· Walker and Walker, 1997· de Haan, 1998· Byrne, 1999).

Σε περιόδους οικονομικής κρίσης εντείνεται η ανάγκη για μια συνολική εκτίμηση της πρόσβασης του ατόμου σε λειτουργίες της κοινωνίας όπως η εργασία, οι υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και πρόνοιας, το χρηματοπιστωτικό σύστημα κ.ά. Για παράδειγμα, η μη δυνατότητα ανοίγματος ενός τραπεζικού λογαριασμού ή λήψης ενός δανείου από μια τράπεζα θα μπορούσαν να είναι συνιστώσες κοινωνικού αποκλεισμού, οι οποίες

Θα πρέπει να συνεκτιμώνται μαζί με άλλες παραμέτρους. Η σχετική μέθοδος αποτίμησης ενέχει το μειονέκτημα ότι σε περιόδους κρίσης μπορεί περισσότερα άτομα στο σύνολο της κοινωνίας να μην έχουν πλέον πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες/αγαθά και τελικά να φαίνονται λιγότερα άτομα κοινωνικά αποκλεισμένα σε σχέση με τον μέσο όρο απ' ό,τι σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης. Αυτό είναι κάτι ανάλογο με τη μείωση της σχετικής φτώχειας όταν πέφτουν τα εισοδήματα όλων αλλά βελτιώνεται λίγο η κατανομή του εισοδήματος. Σε αναλυτικό επίπεδο, η σύγκριση με την προηγούμενη κατάσταση του ατόμου θα μπορούσε να βελτιώσει τα αποτελέσματα (ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, n.d.).

Η Ευρωπαϊκή ατζέντα για την Φτώχεια

«Το ύψος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος πρέπει να είναι τέτοιο που να βοηθά τους ανθρώπους να ζουν με αξιοπρέπεια και να αισθάνονται μέρος της κοινωνίας, και, συνεπώς, να πάψει ο κοινωνικός αποκλεισμός». (Βασικό Μήνυμα για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα από την Ευρωπαϊκή Συνάντηση Ανθρώπων που θιάνουν Φτώχεια 2021)

Η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού συγκαταλέγεται στους ειδικούς στόχους κοινωνικής πολιτικής της ΕΕ και των κρατών μελών της. Σύμφωνα με το άρθρο 153 ΣΛΕΕ, η κοινωνική ενσωμάτωση μπορεί να επιτευχθεί αποκλειστικά και μόνο στη βάση συνεργασίας μη νομοθετικής φύσης, όπως είναι η ανοικτή μέθοδος συντονισμού (ΑΜΣ), ενώ το άρθρο 19 ΣΛΕΕ επιτρέπει στην ΕΕ να αναλαμβάνει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων τόσο με την παροχή νομικής προστασίας σε τυχόν θύματα όσο και με τη θέσπιση μέτρων ενθάρρυνσης.

Περίπου 91 εκατομμύρια άνθρωποι στην Ευρώπη – περισσότεροι από ένας στους πέντε – βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Οι διαδοχικές κρίσεις που πέρασε η Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, λόγω της πανδημίας, της ενεργειακής κρίσης και του πληθωρισμού λόγω της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία έχουν επηρεάσει περισσότερο εκείνους που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας και έχουν «φτωχοποιήσει» επιπλέον ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων που είτε βρίσκονταν στο όριο ή δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν σε εξαιρετικά δυσμενείς οικονομικές καταστάσεις τις οποίες βίωσαν. Οι ολοένα αυξανόμενες τιμές των τροφίμων, της στέγασης, των υπηρεσιών και του γενικού κόστους ζωής απειλούν την αξιοπρέπεια, ακόμη και τις ζωές εκατομμυρίων Ευρωπαίων. Περισσότερο από ποτέ, χρειάζεται μια ισχυρή κοινωνική Ευρώπη που να παρέχει λύσεις για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών και μακροπρόθεσμων αιτιών των προβλημάτων αυτών. Σε αυτό το πλαίσιο, τα Σχέδια Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (MIS) παίζουν σημαντικό ρόλο στην παροχή προστασίας του εισοδήματος και την έξιδο από τη φτώχεια στα άτομα εκείνα που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη ανάγκη (www.antipoverty.org.gr, n.d.)

Μέχρι πρόσφατα ωστόσο, η διαμόρφωση της ατζέντας στον τομέα της φτώχειας στην ΕΕ καθοδηγούνταν κυρίως «εκ των άνω» και ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τις προσπάθειες "ορισμού" και "εντοπισμού" του

προβλήματος. Υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία που να υποδηλώνουν ότι συγκεκριμένα γεγονότα ή δυναμικές έδωσαν κεντρική ώθηση στην ευρωπαϊκή δράση στον τομέα αυτό. Τα τελευταία χρόνια, τα ζητήματα της ενεργειακής φτώχειας άρχισαν να εντάσσονται στην κύρια πολιτική ατζέντα της ΕΕ, κυρίως ως αποτέλεσμα των προσπαθειών της Επιτροπής για την εφαρμογή της τρίτης δέσμης μέτρων για την ενέργεια (Bouzarovski and Petrova, 2015). Η αναγνώριση της "εδαφικής διάστασης" της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού επίσης, αποτελεί ολοένα και πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του λόγου και των δράσεων της ΕΕ (Madanipour, Shucksmith and Talbot, 2015).

Από το 1975 έως το 1994, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα υλοποίησε μια σειρά από δοκιμαστικά σχέδια και προγράμματα που είχαν σχεδιαστεί για την καταπολέμηση της φτώχειας και του αποκλεισμού. Ωστόσο, λόγω απουσίας νομικής βάσης, η δράση της Κοινότητας στον τομέα αυτόν αμφισβητείτο συνεχώς. Η κατάσταση άλλαξε το 1999, όταν τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία κατοχύρωσε την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού ως στόχο της κοινοτικής κοινωνικής πολιτικής. Το 2000 συγκροτήθηκε η Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και με την Επιτροπή (Άρθρο 160 ΣΛΕΕ). Η Στρατηγική της Λισαβόνας, η οποία δρομολογήθηκε το 2000, δημιούργησε μηχανισμό εποπτείας και συντονισμού που περιλάμβανε χάραξη στόχων, τη μέτρηση της φτώχειας βάσει ενός συνόλου από δείκτες και μεγέθη αναφοράς, κατευθυντήριες γραμμές για τα κράτη μέλη και εθνικά σχέδια δράσης κατά της φτώχειας. Επίσης, θέσπισε έναν νέο μηχανισμό διακυβέρνησης για τη συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών μελών: την ανοικτή μέθοδο συντονισμού (AMΣ), μια εθελοντική διαδικασία πολιτικής συνεργασίας βάσει συμφωνηθέντων κοινών στόχων και δεικτών. Τα ενδιαφερόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών εταίρων και της κοινωνίας των πολιτών, συνεργάζονται επίσης στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας. Με τη σύσταση που εξέδωσε τον Οκτώβριο του 2008, σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας, η Επιτροπή δήλωσε ότι τα κράτη μέλη πρέπει «να χαράξουν και να εφαρμόσουν μια ολοκληρωμένη συνολική στρατηγική για την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας, στρατηγική που να συνδυάζει επαρκή εισοδηματική στήριξη, αγορές εργασίας χωρίς αποκλεισμούς και πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες».

Μία από τις βασικές καινοτομίες της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, η οποία εγκρίθηκε το 2010, ήταν ο νέος κοινός στόχος για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού: η μείωση του αριθμού των Ευρωπαίων που διαβιούν κάτω από το εθνικό όριο φτώχειας κατά 25% και η έξοδος 20 εκατομμυρίων ανθρώπων από τη φτώχεια. Ο στόχος αυτός δεν επιτεύχθηκε καὶ, τον Μάρτιο του 2021, η Επιτροπή συμπεριέλαβε έναν νέο πρωταρχικό στόχο για τη μείωση του αριθμού των ατόμων που βρίσκονται σε φτώχεια κατά τουλάχιστον 15 εκατομμύρια (συμπεριλαμβανομένων τουλάχιστον 5 εκατομμυρίων παιδιών) έως το 2030 στο σχέδιο δράσης για τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων.

Αναλήφθηκαν διάφορες πρωτοβουλίες για να αντιμετωπιστεί ο αυξανόμενος αριθμός των ατόμων που ζουν στην Ευρώπη υπό την απειλή της φτώχειας λόγω της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης. Η Επιτροπή

δρομολόγησε τον Δεκέμβριο του 2010 την Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ως μία από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες για τη στρατηγική «Ευρώπη 2020», σε συνδυασμό με μια σειρά από άλλες πρωτοβουλίες, όπως η αξιολόγηση των στρατηγικών για την ενεργητική ένταξη σε εθνικό επίπεδο και η «Λευκή Βίβλος» για τις συντάξεις.

Με την ανακοίνωσή της, τον Φεβρουάριο του 2013, υπό τον τίτλο «Στοχεύοντας στις κοινωνικές επενδύσεις για την ανάπτυξη και τη συνοχή – συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου 2014-2020», η Επιτροπή παρότρυνε τα κράτη μέλη να δώσουν προτεραιότητα στις κοινωνικές επενδύσεις προς όφελος των πολιτών, και ειδικότερα των παιδιών, προκειμένου να σπάσει ο κύκλος της ανισότητας.

Μετά τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου το 2010, το 2013, έπειτα από εκκλήσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου, η Επιτροπή παρουσίασε πρόταση για την ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης στη διακυβέρνηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Κύριο στοιχείο της είναι ο κοινωνικός πίνακας αποτελεσμάτων, ο οποίος συνιστά εργαλείο ανάλυσης για τον εντοπισμό εξελίξεων σε ολόκληρη την ΕΕ που χρειάζονται πιο στενή παρακολούθηση. Ο πίνακας αποτελεσμάτων περιλαμβάνει τόσο δευτερεύοντες όσο και πρωταρχικούς δείκτες, συμπεριλαμβανομένων δεικτών για την εισοδηματική ανισότητα, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το ποσοστό κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE), το ποσοστό των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (ΕΑΕΚ) και τον αντίκτυπο των κοινωνικών παροχών στη μείωση της φτώχειας.

Ο πίνακας αποτελεσμάτων περιλαμβάνεται στην κοινή έκθεση για την απασχόληση της ετήσιας επισκόπησης της ανάπτυξης (ΕΕΑ), που προσδιορίζει στρατηγικής σημασίας πολιτικές προτεραιότητες και αποτελεί το πρώτο βήμα της ετήσιας διαδικασίας του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου. Το 2020 η Επιτροπή von der Leyen ανανέωσε την ΕΕΑ, μετονομάζοντάς την σε ΕΣΒΑ (Ετήσια Επισκόπηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης) και ενσωματώνοντας σε αυτήν τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένων των στόχων «Μηδενική φτώχεια», «Μηδενική πείνα» και «Μείωση της ανισότητας».

Τον Νοέμβριο του 2017, τα κύρια θεσμικά όργανα της ΕΕ εξέφρασαν την προσήλωσή τους στον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων σε μια κοινή διακήρυξη. Ο πυλώνας ορίζει την κοινωνική προστασία και ένταξη ως έναν από τους τρεις βασικούς τομείς (2.3.1 Κοινωνική πολιτική και πολιτική απασχόλησης: γενικές αρχές). Ο πυλώνας έχει χρησιμοποιηθεί για τη δρομολόγηση σειράς νομοθετικών και πολιτικών πρωτοβουλιών, όπως η οδηγία (ΕΕ) 2019/1152 σχετικά με διαφανείς και προβλέψιμους όρους εργασίας, και η δέσμη μέτρων για την κοινωνική δικαιοσύνη, στην οποία περιλαμβάνονται ο κανονισμός (ΕΕ) 2019/1149 για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Αρχής Εργασίας, και η σύσταση του Συμβουλίου, της 8ης Νοεμβρίου 2019, σχετικά με την πρόσβαση στην κοινωνική προστασία για τους εργαζομένους και τους αυτοαπασχολουμένους. Τον Οκτώβριο του 2020, η Επιτροπή δημοσίευσε την πρόταση οδηγίας σχετικά με επαρκείς κατώτατους μισθούς στην Ευρωπαϊκή Ένωση με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας των εργαζομένων.

Τον Μάρτιο του 2021, παρουσιάστηκαν δύο πρωτοβουλίες στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων — η στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα του παιδιού και η πρόταση σύστασης του Συμβουλίου για τη θέσπιση της ευρωπαϊκής εγγύησης για τα παιδιά. Το σχέδιο δράσης ανήγγειλε επίσης άλλες πρωτοβουλίες, μεταξύ των οποίων: μια ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της αστεγίας που δρομολογήθηκε τον Ιούνιο του 2021, μια σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με το ελάχιστο εισόδημα (2022) και μια πρωτοβουλία για τη μακροχρόνια φροντίδα (2022), καθώς και την σύσταση μιας ομάδας εμπειρογνωμόνων υψηλού επιπέδου για το μέλλον του κράτους πρόνοιας, η οποία θα υποβάλει την έκθεσή της έως το τέλος του 2022. Η Επιτροπή πρότεινε επίσης αναθεωρημένη έκδοση του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων, ώστε να αντικατοπτρίζονται καλύτερα οι προτεραιότητες πολιτικής του σχεδίου δράσης. Τον Ιούνιο του 2021, οι υπουργοί Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων ενέκριναν ανανεωμένο κατάλογο πρωταρχικών δεικτών (www.europarl.europa.eu, n.d.).

Στην Έκτακτη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου η οποία έλαβε χώρα στις 30-31 Μαΐου 2022, η ΕΕ δήλωσε ότι στηρίζει τους πληθυσμούς που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη μέσω διαφόρων χρηματοδοτικών ροών:

- δέσμευση ύψους 2,5 δισ. € για ανθρωπιστική βοήθεια για την περίοδο 2021-2024
- 300 εκατ. € από το πρόγραμμα στήριξης έκτακτης ανάγκης της ΕΕ
- 225 εκατ. € από τον μηχανισμό επισιτισμού και ανθεκτικότητας για τους εταίρους της Νότιας Γειτονίας

Ο Ευρωπαϊκός πολιτικός λόγος και η Ευρωπαϊκή ατζέντα για την οικονομική ανάπτυξη έχουν κυριαρχήσει περισσότερο στην σκέψη και την δράση της ΕΕ το τελευταίο διάστημα. Η πανδημία της COVID-19 και η κρίση στην Ουκρανία είναι δύο καταλυτικοί παράγοντες προς την κατεύθυνση αυτή, οι οποίοι φαίνεται πως δημιουργούν και θετικές δυναμικές σε σχέση με την γενικότερη κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία για όλους. Ωστόσο, περισσότερα χρειάζεται να γίνουν σε τομείς όπως το μεταναστευτικό, όπου οι μέχρι στιγμής αποφάσεις έχουν ενθαρρύνει πολιτικές και πρακτικές αποτροπής, διακρίσεων και παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, άμεσα συνδεόμενων με τον κίνδυνο της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της πολιτικής πόλωσης. Η περιθωριοποίηση πληθυσμιακών ομάδων, για οποιονδήποτε λόγο, δεν αποτέλεσε ποτέ ορθή στρατηγική δημόσιας υγείας ή/και συμπεριληπτικής κοινωνικής πολιτικής.

Γενικά

Στην πράξη, η φτώχεια εκτιμάται με βάση το χρηματικό εισόδημα. Το πρόβλημα είναι ότι η φτώχεια –τόσο ως θεωρία όσο και ως βιωμένη εμπειρία– δεν εξαντλείται στην ανεπάρκεια του χρηματικού εισοδήματος. Κατ' αρχάς, δεν είναι όλα τα εισοδήματα χρηματικά. Για παράδειγμα, το βιοτικό επίπεδο δύο απόλυτα πανομοιότυπων οικογενειών (π.χ. ως προς το μέγεθος και την ηλικία των μελών) θα διαφέρει σημαντικά, εάν η μία διαμένει σε πλήρως ιδιόκτητη κατοικία, ενώ η άλλη πληρώνει ενοίκιο ή στεγαστικό δάνειο, ακόμη και εάν το χρηματικό εισόδημά τους είναι ακριβώς το ίδιο. Το αντίστοιχο ισχύει και για τα υπόλοιπα «τεκμαρτά» (μη χρηματικά) εισοδήματα: π.χ. οπωροκηπευτικά ή άλλα γεωργικά προϊόντα που καλλιεργεί το ίδιο το νοικοκυρίο («αυτοκατανάλωση ίδιας παραγωγής»), δωρεάν ή επιδοτούμενα αγαθά (π.χ. εκπτωτική κάρτα, κινητό τηλέφωνο, αυτοκίνητο) που ενδεχομένως παρέχει η εταιρεία στην οποία εργάζεται κάποιο μέλος του νοικοκυρίου κ.ο.κ. Μια άλλη διάσταση αφορά την πρόσβαση σε υπηρεσίες. Εύκολα μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά στο βιοτικό επίπεδο π.χ. δύο ηλικιωμένων ίδιου εισοδήματος, εάν ο ένας έχει δικαίωμα σε δωρεάν περίθαλψη, ενώ ο άλλος είναι υποχρεωμένος να πληρώνει κανονικές τιμές για τα φάρμακα και για τις ιατρικές και νοσοκομειακές υπηρεσίες που χρησιμοποιεί. Όλα αυτά, παρότι είναι απολύτως κρίσιμα ζητήματα, ωστόσο αγνοούνται στις περισσότερες αναλύσεις της φτώχειας (Σαρρής and Πετράκη, 2017).

Υγεία

«Η πανδημία Covid19 αποκάλυψε την ευθραυστότητα και την ανεπάρκεια των συστημάτων υγείας παγκοσμίως, εξέθεσε τα σημαντικά κενά στις πολιτικές κοινωνικής προστασίας και ανέδειξε τη σημασία της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη για όλους μέσω των συστημάτων δημόσιας υγειονομικής περίθαλψης (ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, 2021).

Η σημασία της Καθολικής Υγειονομικής Κάλυψης έχει αναγνωριστεί εδώ και καιρό μέσω του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και μέσω του άρθρου 16 του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, το οποίο αναφέρει: “κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα έγκαιρης πρόσβασης σε οικονομικά προσιτή, καλής ποιότητας προληπτική και θεραπευτική υγειονομική περίθαλψη”. Παρόλα αυτά, περίπου το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε κατάλληλες υπηρεσίες υγείας και δεν απολαμβάνει πλήρη κάλυψη των υγειονομικών αναγκών του ενώ πάνω από 800 εκατομμύρια άνθρωποι δαπανούν τουλάχιστον το 10% του οικογενειακού τους προϋπολογισμού για να πληρώσουν για υγειονομική περίθαλψη (ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, 2021).

Η φτώχεια και η κακή υγεία είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες. Η κακή διατροφή, ο συνωστισμός, η έλλειψη καθαρού νερού ή άλλες σκληρές πραγματικότητες θέτουν σε κίνδυνο την υγεία των ανθρώπων. Ταυτόχρονα, η

κακή υγεία αυξάνει τη φτώχεια, καθώς δυσχεραίνει την απόκτηση χρημάτων ή αναγκάζει τα νοικοκυριά να περιέλθουν στη φτώχεια προκειμένου να πληρώσουν την απαραίτητη θεραπεία (www.healthpovertyaction.org, n.d.).

Ο πίνακας κοινωνικών αποτελεσμάτων της ΕΕ για τον Ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων (EU Social Scoreboard) συλλέγει επίσης δεδομένα σχετικά με τις "μη καλυπτόμενες ανάγκες για υγειονομική περίθαλψη". Ωστόσο, στην τρέχουσα μορφή του, ο δείκτης αυτός δεν αποτυπώνει την πραγματική έκταση του προβλήματος, επειδή καλύπτει μόνο τα άτομα που ζουν σε ιδιωτικά νοικοκυριά. Όσοι ζουν σε κοινόχρηστα καταλύματα, δομές κοινωνικής πρόνοιας ή είναι άστεγοι, παραμένουν αόρατοι. Εκθέσεις όπως αυτή του Διεθνούς Παρατηρητηρίου των Γιατρών του Κόσμου, αποδεικνύουν ότι ο στόχος της καθολικής υγειονομικής κάλυψης, για τον οποίο έχουν δεσμευτεί όλες οι ευρωπαϊκές χώρες σύμφωνα με την Ατζέντα των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης 2030, δεν έχει ακόμη επιτευχθεί ούτε στην Ευρώπη. (Γιατροί του Κόσμου, 2021).

Η Ελλάδα δαπανά πολύ λιγότερους πόρους για την εξωνοσοκομειακή περίθαλψη και τη μακροχρόνια φροντίδα σε σύγκριση με τις περισσότερες χώρες της ΕΕ. Η Ελλάδα είχε το δεύτερο υψηλότερο επίπεδο μη καλυπτόμενων αναγκών ιατρικής περίθαλψης μεταξύ των χωρών της ΕΕ το 2019. Το χάσμα μεταξύ των εισοδηματικών ομάδων στην Ελλάδα όσον αφορά τις αναφερόμενες μη καλυπτόμενες ιατρικές ανάγκες είναι το μεγαλύτερο στην ΕΕ. Οι άμεσες ιδιωτικές δαπάνες για την υγεία στην Ελλάδα είναι από τις υψηλότερες στην ΕΕ. Ακόμη και πριν από την πανδημία λόγω της νόσου COVID-19, η Ελλάδα κατέγραφε σταθερά το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό μη καλυπτόμενων αναγκών ιατρικής περίθαλψης στην ΕΕ, με τη μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ των εισοδηματικών ομάδων. Οι μη καλυπτόμενες ανάγκες φαίνεται να αυξήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας ([State of Health in the EU Ελλάδα Προφίλ Υγείας 2021, n.d.](#)).

Στη πρωτόγνωρη συγκυρία της πανδημίας του Covid-19, και της βαθιάς οικονομικής ύφεσης που έχει πυροδοτήσει παγκοσμίως, η αναγκαιότητα του κράτους πρόνοιας και των αποτελεσματικών πολιτικών κοινωνικής προστασίας είναι αυταπόδεικτη. Η αναμενόμενη ραγδαία αύξηση της ανεργίας και της ακραίας φτώχειας που έχει ήδη διαφανεί, πλήττει δυσανάλογα τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, που αντιμετώπιζαν ήδη αυξημένο κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Η πανδημία ως υγειονομική κρίση, επίσης ενέχει μεγαλύτερους κινδύνους και επιβάλει πρόσθετους περιορισμούς στα άτομα με αναπηρία ή/και χρόνιες παθήσεις απειλώντας σημαντικά την υγεία τους, ιδιαίτερα όσων διαβιούν σε κλειστά ιδρύματα (Γαλατά, 2017).

Πείνα και Επισιτιστική ανασφάλεια

Παρά τις τεχνολογικές εξελίξεις που έχουν εκσυγχρονίσει τις συνθήκες παραγωγής και διανομής τροφίμων, η πείνα και ο υποσιτισμός εξακολουθούν να απειλούν την υγεία και την ευημερία εκατομμυρίων ανθρώπων σε όλο τον κόσμο. Η πρόσβαση σε τρόφιμα εξακολουθεί να θεωρείται από πολλούς ως προνόμιο και όχι ως βασικό ανθρώπινο δικαίωμα και υπολογίζεται ότι περίπου 35.000 άνθρωποι σε όλο τον κόσμο πεθαίνουν κάθε μέρα από την πείνα. Ακόμη μεγαλύτερος αριθμός ανθρώπων (κυρίως γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι) υποφέρουν από υποσιτισμό. Μακριά από το να εξαφανιστούν, η πείνα και ο υποσιτισμός αυξάνονται ακόμη και σε

προηγμένες βιομηχανικές χώρες όπως ο Καναδάς (~ 2,5. εκατομμύρια άνθρωποι κάθε χρόνο εξαρτώνται από τράπεζες τροφίμων) και οι ΗΠΑ (περίπου 30 εκατομμύρια άνθρωποι φέρονται να μην μπορούν να αγοράσουν αρκετά τρόφιμα για να διατηρήσουν την καλή τους υγεία). Η συνεχιζόμενη πραγματικότητα της πείνας και η μη βιωσιμότητα των σημερινών πρακτικών, τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, καθιστούν την επισιτιστική ασφάλεια ουσιαστικό μέλημα. Σύμφωνα με τον ευρέως αποδεκτό ορισμό του FAO του ΟΗΕ: "Επισιτιστική ασφάλεια σημαίνει ότι τα τρόφιμα είναι διαθέσιμα ανά πάσα στιγμή- ότι όλα τα άτομα έχουν μέσα πρόσβασης σε αυτά- ότι είναι διατροφικά επαρκή από άποψη ποσότητας, ποιότητας και ποικιλίας- και ότι είναι αποδεκτά εντός της δεδομένης κουλτούρας. Μόνο όταν συντρέχουν όλες αυτές οι προϋποθέσεις μπορεί ένας πληθυσμός να θεωρηθεί επισιτιστικά ασφαλής".

Για την επίτευξη διαρκούς αυτοδυναμίας σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο νοικοκυριών, οι πρωτοβουλίες πρέπει να βασίζονται στις αρχές της οικονομικής σκοπιμότητας, της ισότητας, της ευρείας συμμετοχής και της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων. Τα τελευταία χρόνια, οι περισσότερες πρωτοβουλίες για την επισιτιστική ασφάλεια έχουν επικεντρωθεί σε τέσσερα βασικά στοιχεία του ορισμού του FAO:

1. **Διαθεσιμότητα:** παροχή επαρκούς προσφοράς τροφίμων για όλους τους ανθρώπους ανά πάσα στιγμή (η οποία ιστορικά έχει αποδειχθεί μεγάλη πρόκληση)
2. **Προσβασιμότητα:** εντός και μεταξύ των κοινωνιών, οι ανισότητες έχουν οδηγήσει σε σοβαρά προβλήματα δικαιωμάτων, αντανακλώντας ταξικές, έμφυλες, εθνοτικές, φυλετικές και ηλικιακές διαφορές. Τα περισσότερα μέτρα για την παροχή επισιτιστικής βοήθειας έκτακτης ανάγκης προσπάθησαν να βοηθήσουν τους μειονεκτούντες, αλλά είχαν περιορισμένη επιτυχία στην υπέρβαση των διαρθρωτικών συνθηκών που διαιωνίζουν αυτές τις ανισότητες.
3. **Αποδοχή:** Οι προσπάθειες για την παροχή τροφίμων χωρίς να δοθεί προσοχή στο συμβολικό ρόλο των τροφίμων στη ζωή των ανθρώπων απέτυχαν να λύσουν τα προβλήματα επισιτιστικής ασφάλειας
4. **Επάρκεια:** Ένα βιώσιμο επισιτιστικό σύστημα θα πρέπει να συμβάλλει στην ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. (Centre (Canada), 1999).

Η πείνα συνήθως δεν εμφανίζεται επειδή δεν υπάρχουν επαρκή αποθέματα φαγητού στον κόσμο, αλλά λόγω του χαμηλού εισοδήματος του πληθυσμού που καθιστά τις προμήθειες τροφίμων πρακτικά απρόσιτες. Η ασφάλεια των τροφίμων αποτελεί αυξανόμενη ανησυχία παγκοσμίως. Εκτιμάται ότι περισσότεροι από 1 δισεκατομμύριο άνθρωποι δεν διαθέτουν επαρκή διατροφική ενέργεια και τουλάχιστον διπλάσιος αριθμός υποφέρει από ελλείψεις θρεπτικών συστατικών. Ωστόσο, τα εκτιμώμενα ποσοστά επικράτησης του φαινομένου της επισιτιστικής ανασφάλειας και τα όποια μοντέλα/πρότυπα παραμένουν αμφίβολα, επειδή η μέτρηση της επισιτιστικής ασφάλειας, παραμένει δύσκολη (Barrett, 2010).

Κατά κανόνα, κατά τη διασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας, αξιολογείται μόνο η θερμιδική αξία των τροφίμων ανά άτομο, ενώ η ορθολογικότητα και η ποικιλία των τροφίμων αυτών δεν λαμβάνονται υπόψη στις

περισσότερες περιπτώσεις. Ωστόσο, η μείωση του αριθμού των ατόμων που πάσχουν από παχυσαρκία είναι εξίσου σημαντικό πρόβλημα με τη μείωση του αριθμού των υποσιτιζόμενων ατόμων (Black et al., 2013, Ng et al., 2014). Ως εκ τούτου, θα πρέπει να παρέχονται στον πληθυσμό όχι απλώς τρόφιμα, αλλά προϊόντα στο πλαίσιο μιας υγιεινής διατροφής που εγγυάται την υγεία των πολιτών και την ασφάλεια του κράτους (Prosekov and Ivanova, 2018). Σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αρχές της ορθολογικής διατροφής, η βέλτιστη αναλογία πρωτεΐνων, λιπών και υδατανθράκων είναι 1:1:4 για τον ενήλικο πληθυσμό με χαμηλή ένταση εργασίας και 1:1:5 για εκείνους με υψηλή ένταση εργασίας. Η ενεργειακή αξία της διατροφής ενός ενήλικα που ζει σε εύκρατο κλίμα και δεν ασχολείται με σκληρή εργασία θα πρέπει να κατανέμεται σε μια σειρά από 13% πρωτεΐνούχες τροφές, 33% τροφές που περιέχουν λίπος και 54% υδατανθρακες. Σε περίπτωση σημαντικής αύξησης του μεριδίου της σωματικής εργασίας, συνιστάται η επίτευξη της σωστής ενεργειακής κατανάλωσης με την αύξηση της αναλογίας των λιπών και των υδατανθράκων και τη μείωση των πρωτεΐνων στο 11% της συνολικής θερμιδικής αξίας (WHO, FAO, <http://health.gov/dietaryguidelines/2015/guidelines> and health.gov, n.d. and Prosekov and Ivanova, 2018).

Η βιβλιογραφία διαπιστώνει σταθερά ότι η επισιτιστική ανασφάλεια συνδέεται αρνητικά με την υγεία. Για παράδειγμα, μετά τον έλεγχο εγγενών παραγόντων κινδύνου, οι μελέτες διαπίστωσαν ότι τα παιδιά που βρίσκονται σε επισιτιστική ανασφάλεια έχουν τουλάχιστον διπλάσιες πιθανότητες να αναφέρουν ότι έχουν κακή υγεία και τουλάχιστον 1,4 φορές περισσότερες πιθανότητες να έχουν άσθμα, σε σύγκριση με τα παιδιά που βρίσκονται σε επισιτιστική ασφάλεια. Οι ηλικιωμένοι που βρίσκονται σε επισιτιστική ανασφάλεια έχουν περισσότερους περιορισμούς στις δραστηριότητες της καθημερινής τους ζωής σε σύγκριση με ηλικιωμένους δεκατέσσερα χρόνια μεγαλύτερους που βιώνουν επισιτιστική ασφάλεια. Οι επιπτώσεις της επισιτιστικής ανασφάλειας στην υγεία των μη ηλικιωμένων ενηλίκων δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς. Ωστόσο, ορισμένες από τις μελέτες έδειξαν ότι η επισιτιστική ανασφάλεια συνδέεται με μειωμένη πρόσληψη θρεπτικών συστατικών, αυξημένα ποσοστά προβλημάτων ψυχικής υγείας και κατάθλιψης, διαβήτη, υπέρταση και υπερλιπιδαιμία, χειρότερα αποτελέσματα στις υγειονομικές εξετάσεις, κακή ή μέτρια υγεία και κακή ποιότητα ύπνου. Οι μητέρες που βρίσκονται σε επισιτιστική ανασφάλεια έχουν υπερδιπλάσιες πιθανότητες να αναφέρουν προβλήματα ψυχικής υγείας και υπερτριπλάσιες πιθανότητες να αναφέρουν προβλήματα στοματικής υγείας, σε σύγκριση με τις συνομήλικές τους που βρίσκονται σε επισιτιστική ασφάλεια.

Η επισιτιστική ανασφάλεια των νοικοκυριών μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη μεταβολικού συνδρόμου και χρόνιων ασθενειών με τον εξής τρόπο: 1) η επισιτιστική ανασφάλεια του νοικοκυριού βιώνεται ως χρόνιος στρεσογόνος παράγοντας (π.χ. αρκετούς μήνες σε διάστημα ενός έτους), 2) αυτό προάγει μια αντίδραση στρες 3) η αντίδραση στρες έχει ως αποτέλεσμα την προτίμηση και την κατανάλωση εξαιρετικά εύγευστων τροφίμων, 4) μια αντίδραση στρες που προκαλείται από τη βίωση της επισιτιστικής ανασφάλειας του νοικοκυριού που βιώνεται κατά τη διάρκεια κρίσιμων αναπτυξιακών καταστάσεων (π.χ. στη βρεφική ηλικία, την εγκυμοσύνη κλπ.) είναι πιο επιζήμια και 5) αυτό οδηγεί σε συσσώρευση υποδόριου λίπους, αντίσταση στην ινσουλίνη ή/και παχυσαρκία που προκαλείται από τη διατροφή και μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένο κίνδυνο χρόνιων ασθενειών.

Υπό αυτές τις πρότυπες συνθήκες, δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι η επισιτιστική ανασφάλεια μπορεί να έχει σοβαρότερες επιπτώσεις σε άτομα κατά τη διάρκεια κρίσιμων αναπτυξιακών περιόδων (Laraia, 2013).

Στο πλαίσιο των αυξανόμενων τιμών των βασικών προϊόντων παγκοσμίως, ο πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία και οι ενέργειες για την υπονόμευση της ικανότητας της Ουκρανίας να εξάγει τα αγροδιατροφικά προϊόντα της επιδεινώνουν την παγκόσμια επισιτιστική κρίση. Η έλλειψη τροφίμων γίνεται όλο και πιο ανησυχητική για εκατομμύρια ανθρώπους, ιδίως στην Αφρική και την Ασία, και ειδικότερα στις χώρες που πλήττονται ήδη από την πείνα. Οι διογκούμενες τιμές των τροφίμων επηρεάζουν την ικανότητα των ανθρώπων να αγοράζουν τρόφιμα και ασκούν περαιτέρω πίεση στα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, μεταξύ άλλων και στην ΕΕ. Η επισιτιστική ασφάλεια και η οικονομική προσιτότητα των τροφίμων αποτελούν βασική προτεραιότητα για την ΕΕ και τα κράτη μέλη της. Η τρέχουσα επισιτιστική κρίση έχει άμεσο αντίκτυπο στις τιμές των τροφίμων και στη διαθεσιμότητα των αποθεμάτων για μεγάλο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού, και ο αντίκτυπος αυτός είναι πιθανό να συνεχιστεί μακροπρόθεσμα, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Επισιτιστικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών, ο αριθμός των ατόμων που πλήττονται από οξεία επισιτιστική ανασφάλεια ενδέχεται να αυξηθεί κατά 47 εκατομμύρια το 2022. Οι αναδυόμενες αγορές και οι αναπτυσσόμενες χώρες αναμένεται ότι θα πληγούν περισσότερο από τις επιπτώσεις της παγκόσμιας κρίσης, ενώ ο μέσος πληθωρισμός αναμένεται να αυξηθεί περισσότερο στις χώρες αυτές. Στην ΕΕ, δεν αναμένονται ελλείψεις τροφίμων, χάρη στη σταθερή παραγωγή που διασφαλίζεται από την κοινή γεωργική πολιτική της ΕΕ. Το κύριο μέλημα είναι η οικονομική προσιτότητα. Οι ομάδες χαμηλού εισοδήματος και οι ευάλωτες ομάδες είναι -όπως συνήθως- αυτές που αναμένεται να πληγούν περισσότερο. (www.consilium.europa.eu, n.d.)

Τα κύρια σημεία της δήλωσης του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου (ΕΚ) σχετικά με την φτώχεια και την επισιτιστική ανασφάλεια, είναι τα ακόλουθα:

- Να αναγνωριστεί το γεγονός ότι υπάρχουν υποσιτιζόμενοι άνθρωποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και να αναγνωριστεί ότι είναι αναγκαία η ικανοποίηση των επισιτιστικών τους αναγκών,
- Να αποκτήσει το ευρωπαϊκό πρόγραμμα επισιτιστικής βοήθειας μόνιμη βάση και να του παρέχεται συνολική πολυετής χρηματοδότηση από τον προϋπολογισμό,
- Να ανοιχθεί το μέτρο σε νέους τομείς, όπως το χοίρειο κρέας, τα πουλερικά και τα αυγά,
- Να συμπεριληφθούν στο πρόγραμμα καινοτόμα μέτρα, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται η διανομή ισορροπημένων σιτηρεσίων,
- Να θεωρείται η επισιτιστική βοήθεια ως μέρος του στόχου μείωσης της φτώχειας (Έκθεση and EI, n.d.)

«Το δεύτερο, μετά τη Βουλγαρία, υψηλότερο ποσοστό των ατόμων που κινδυνεύουν από τη φτώχεια και δεν έχουν τα οικονομικά μέσα για να εξασφαλίσουν ένα κανονικό γεύμα κατέχει η Ελλάδα σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat (Αυγή, 2022).»

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το 45,5% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει ότι στερείται διατροφής που περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των μη φτωχών νοικοκυριών εκτιμάται σε 5,3%. Το ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνουν οικονομική αδυναμία να έχουν

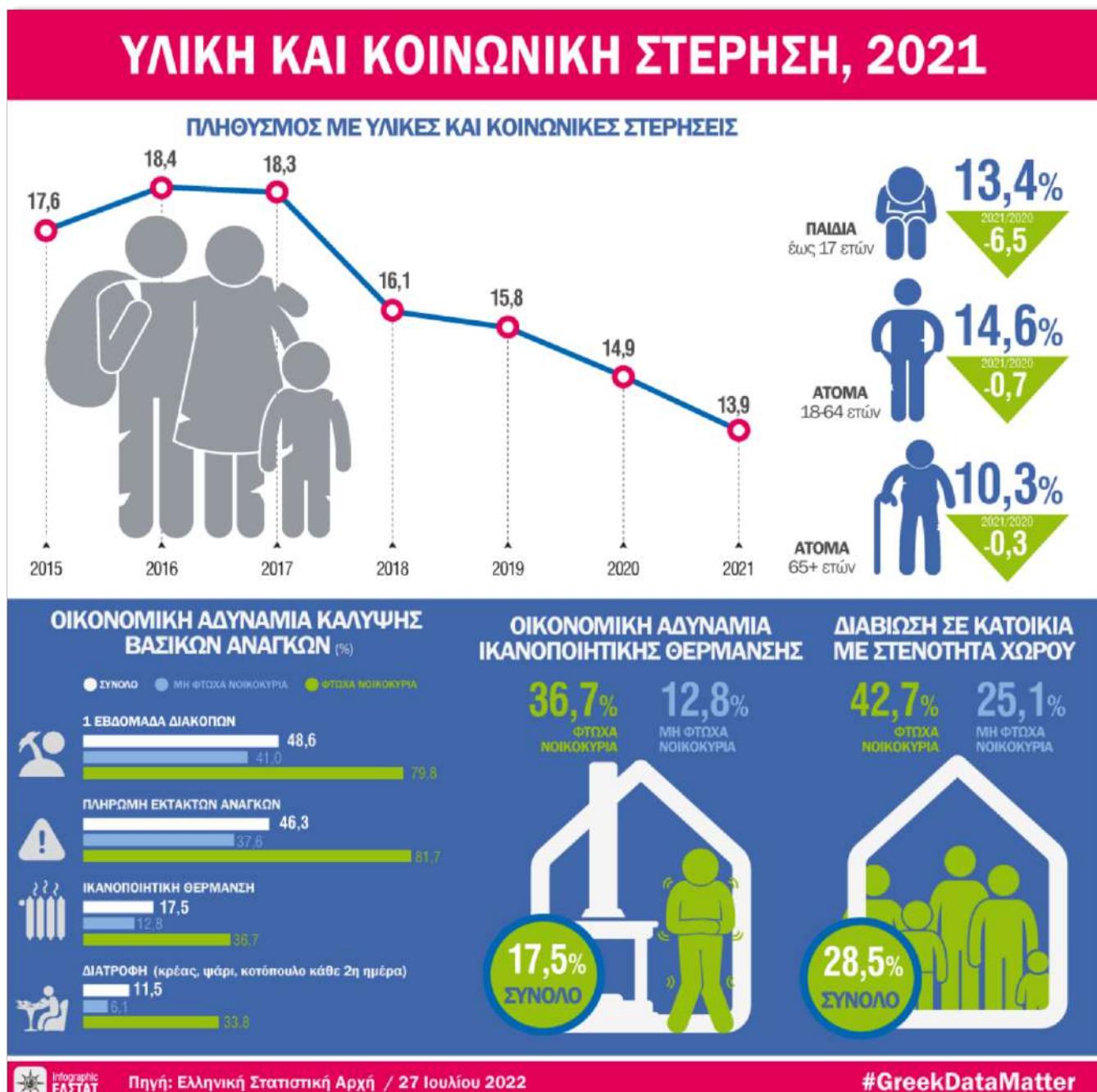
ικανοποιητική θέρμανση το χειμώνα ανέρχεται σε 16,7%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα φτωχά νοικοκυριά είναι 38,8% και για τα μη φτωχά νοικοκυριά 12%. Το 96,6% των φτωχών νοικοκυριών και το 49,5% των μη φτωχών δηλώνει οικονομική δυσκολία να καλύψει έκτακτες, αλλά αναγκαίες δαπάνες ύψους περίπου 395 ευρώ. (Team, 2021)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Οι παραδοσιακά (ακόμη και προ της κρίσης) κακές επιδόσεις του κράτους στον σχεδιασμό και την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων, περιορίστηκαν περαιτέρω από τις επιθετικές πολιτικές δημοσιονομικής προσαρμογής οι οποίες μείωσαν τον προϋπολογισμό των κρατικών υπηρεσιών. Την ίδια στιγμή η επιθετικότητα της δημοσιονομικής προσαρμογής οδήγησε την ελληνική οικονομία σε βαθιά ύφεση. Για να καλύψει τις αποκλίσεις

στους δημοσιονομικούς στόχους η κυβέρνηση αναγκάστηκε να επιβάλει νέα μέτρα λιτότητας τα οποία ωστόσο ενέτειναν την ύφεση, υπονομεύοντας περαιτέρω την προσπάθεια μείωσης του ελλείμματος. Ο φαύλος αυτός κύκλος βύθισε τη χώρα σε μια καθοδική οικονομική πορεία (Κατσίκας et al., n.d.).

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

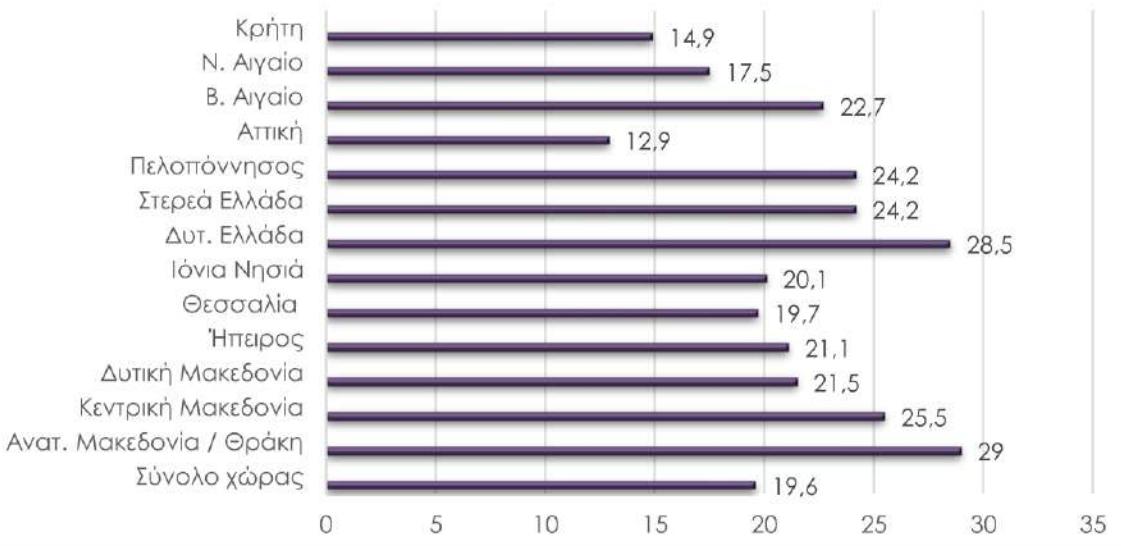
Η νέα οικονομική κρίση, με κύρια χαρακτηριστικά τις δραματικές ανατιμήσεις και την εκτίναξη του πληθωρισμού, βρίσκει τη χώρα μας να έχει το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό πολιτών που κινδυνεύουν από τη φτώχεια. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση τα επίσημα στοιχεία της Eurostat για το 2020, το 8,6% του πληθυσμού και περισσότερα από 1 στα 5 άτομα που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας (21,7%) δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν ένα γεύμα κάθε δεύτερη μέρα. (Αυγή, 2022).

Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2021, ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, σύμφωνα με τον αναθεωρημένο ορισμό (στο πλαίσιο του προγράμματος «Ευρώπη 2030», αναφορικά με την καταπολέμηση της φτώχειας, έχει τεθεί ως στόχος «να μειωθούν κατά 15 εκατομμύρια τα άτομα που βρίσκονται ή που κινδυνεύουν να βρεθούν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, εκ των οποίων τα 5 εκατομμύρια να είναι παιδιά» έως το έτος 2030), ανέρχεται στο 28,3% του πληθυσμού της χώρας (2.971.200 άτομα), παρουσιάζοντας αύξηση σε σχέση με το 2020 κατά 0,9 ποσοστιαίες μονάδες. Με βάση τον ισχύοντα μέχρι το 2020 ορισμό του παραπάνω δείκτη (στο πλαίσιο του προγράμματος “Ευρώπη2020”, αναφορικά με την καταπολέμηση της φτώχειας, ο στόχος ήταν «να μειωθούν κατά 20 εκατομμύρια τα άτομα που βρίσκονται ή που κινδυνεύουν να βρεθούν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό» έως το έτος 2020), ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό ανέρχεται στο 29,5% (3.092.300 άτομα) του πληθυσμού της Χώρας, παρουσιάζοντας αύξηση σε σχέση με το 2020 κατά 0,6 ποσοστιαίες μονάδες (2020: 28,9%) (**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ, 2008**)

Τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας εκτιμώνται σε 765.372 σε σύνολο 4.108.895 νοικοκυριών και τα μέλη τους σε 2.054.015 στο σύνολο των 10.498.099 ατόμων του εκτιμώμενου πληθυσμού της Χώρας που διαβιεί σε ιδιωτικά νοικοκυριά (**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ, 2008**). Ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) ανέρχεται σε 23,7% σημειώνοντας άνοδο κατά 2,8 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2020, ενώ για τις ομάδες ηλικιών 18-64 ετών και 65 ετών και άνω ανέρχεται σε 20,6% (18,4% το 2020) και 13,5% (13,0% το 2020), αντίστοιχα (**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ, 2008**). Σε τρεις (3) Περιφέρειες (Αττική, Κρήτη, και Νότιο Αιγαίο) καταγράφονται ποσοστά κινδύνου φτώχειας χαμηλότερα από αυτό του συνόλου της Χώρας ενώ στις υπόλοιπες δέκα (10) Περιφέρειες (Θεσσαλία, Ιόνια Νησιά, Ήπειρος, Βόρειο Αιγαίο, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Δυτική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα, Κεντρική Μακεδονία και Ανατολική Μακεδονία και Θράκη) τα αντίστοιχα ποσοστά είναι υψηλότερα.

ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Η διάσταση του φύλου -δυστυχώς ως στοιχείο ευαλωτότητας- είναι επίσης σχετική με την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας το 2021 είναι ελαφρώς υψηλότερο για τις γυναίκες (19,8%) σε σχέση με τους άνδρες (19,4%). Επίσης, ο κίνδυνος για άτομα ηλικίας άνω των 75 ετών εκτιμάται σε 14,0% ενώ για άτομα ηλικίας κάτω των 75 ετών σε 20,2%, επιβεβαιώνοντας την ευαλωτότητα των πιο ηλικιωμένων συμπολιτών μας και τον αυξημένο κίνδυνο αποκλεισμού και φτωχοποίησης που αντιμετωπίζουν.

Η Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC) στην οποία συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έδειξε για την Ελλάδα πως ο κίνδυνος φτώχειας για τις γυναίκες άνω των 75 ετών εκτιμάται σε 17,4%, ενώ για τους άνδρες της αντίστοιχης ομάδας ηλικιών εκτιμάται σε 9,5%, αποδεικνύοντας πως ο συνδυασμός διαφόρων παραγόντων ευαλωτότητας (π.χ. φύλο και ηλικία) είναι ακόμη πιο επιβαρυντικός παράγοντας σε σχέση με τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Για τους ανέργους, όπως ήδη αναφέρθηκε, ο κίνδυνος φτώχειας είναι σημαντικά μεγαλύτερος και ανέρχεται σε 45,4%, παρουσιάζοντας σημαντική διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών (54,3% και 38,6% αντίστοιχα). Ο κίνδυνος φτώχειας για όσους είναι οικονομικά μη ενεργοί (μη συμπεριλαμβανομένων των συνταξιούχων) αυξήθηκε κατά 2,2 ποσοστιαίες μονάδες και ανήλθε σε 27,3 %.

ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ Ή ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ, 2021

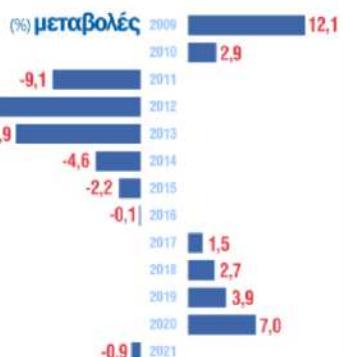
(έτος αναφοράς εισοδήματος 2020)

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ Ή ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (%)

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού: πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή με υλικές και κοινωνικές στερήσεις (δηλαδή πληθυσμός που στέρεται τουλάχιστον 7 από έναν κατάλογο 13 οιγκών και υπηρεσιών) ή που διοικεί σε νοικοκυρία με χαμηλή ένταση εργασίας.

ΜΕΣΟ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΙΣ

Ποσοστό των απόδινων που ζουν σε νοικοκυρία, των απόδινων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμου εισόδημα είναι χαμηλότερο του 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισόδηματος:

ΚΑΤΩΦΛΙ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή / 27 Ιουλίου 2022

#GreekDataMatter

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Εκπαίδευση

Τα 2/3 των δαπανών στον τομέα της εκπαίδευσης αποτελούνται σε από τους μισθούς των εργαζομένων. Από την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης έως το 2018, στην Ελλάδα οι μισθοί των εκπαιδευτικών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μειώθηκαν κατά 30%, ενώ στις υπόλοιπες χώρες αυξήθηκαν κατά μέσο όρο 13% (OECD 2019). Το αποτέλεσμα ήταν να μην μπορεί να διατηρηθεί στον ίδιο βαθμό η ποιότητα του εκπαιδευτικού επιπέδου.

Η αύξηση της ανεργίας και κατ' επέκταση του φαινομένου της φτώχειας είναι απόρροια της εκπαίδευσης. Όσο πιο υψηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο ενός ατόμου, τόσο λιγότερες είναι οι πιθανότητες να αντιμετωπίσει την

κατάσταση της φτώχειας (Παϊζης et al. 2008. Μανιάτη, 2021). Στην Ελλάδα πολλοί νέοι εισάγονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση συγκριτικά με άλλες χώρες, αλλά δεν ισχύει το ίδιο για την εργασιακή τους απασχόληση (OECD 2019). Σύμφωνα με Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly 24/08/2022 14:55:33 EEST - 2.86.235.147 32 έρευνες, ένα στα δύο άτομα που δεν έχουν λάβει την υποχρεωτική εκπαίδευση ζει στα όρια της φτώχειας, ενώ μόνο το 4,2% εκείνων που εισήλθαν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση απειλείται από τη φτώχεια (Παϊζης et al. 2008. Μανιάτη, 2021). Οι οικογένειες που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας επηρεάζονται περισσότερο λόγω των εκπαιδευτικών ανισοτήτων που δημιουργούνται και είναι πιο ευάλωτες στον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτό οφείλεται στην στενή σχέση της σχολικής εκπαίδευσης με την φροντιστηριακή εκπαίδευση. Οι οικονομικά αδύναμες οικογένειες δεν έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν στα παιδιά τους περισσότερους τρόπους εκπαίδευσης, όπως η εγγραφή τους σε ένα φροντιστήριο, με αποτέλεσμα να υστερούν σε σχέση με τα παιδιά από εύπορες οικογένειες. Άρα, τα φτωχά παιδιά έχουν λιγότερες πιθανότητες να εισαχθούν σε κάποιο πανεπιστημιακό ίδρυμα ή να πληρώσουν την παρακολούθηση ενός μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών. Έτσι, συνεχίζεται ο φαύλος κύκλος, κατά τον οποίο οι ανισότητες στην εκπαίδευση συνεπάγουν τις ανισότητες στην εργασία (Παϊζης et al. 2008. Μανιάτη, 2021).

Απασχολησιμότητα

Η φτώχεια συμβάλλει σε έναν φαύλο κύκλο αποκλεισμού. Η ανεργία αυξάνει τους κινδύνους φτώχειας και η φτώχεια με τη σειρά της δυσχεραίνει την επιστροφή των ανθρώπων στην εργασία (Gallie, Paugam and Jacobs, 2003).

Η αύξηση του ποσοστού του κινδύνου φτώχειας ή/και κοινωνικού αποκλεισμού οφείλεται στην αύξηση του ποσοστού του πληθυσμού σε χαμηλή ένταση εργασίας (από 11,8% το 2020 σε 13,6% το 2021) και του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας από 17,7% το έτος 2020 σε 19,6% το έτος 2021, όπως δείχνει το παρακάτω γράφημα.

**ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ
ΦΤΩΧΕΙΑΣ, ΥΛΙΚΗ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΕΡΗΣΗ &
ΧΑΜΗΛΗ ΕΝΤΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΕΥΡΩΠΗ 2030):
2015-2021**

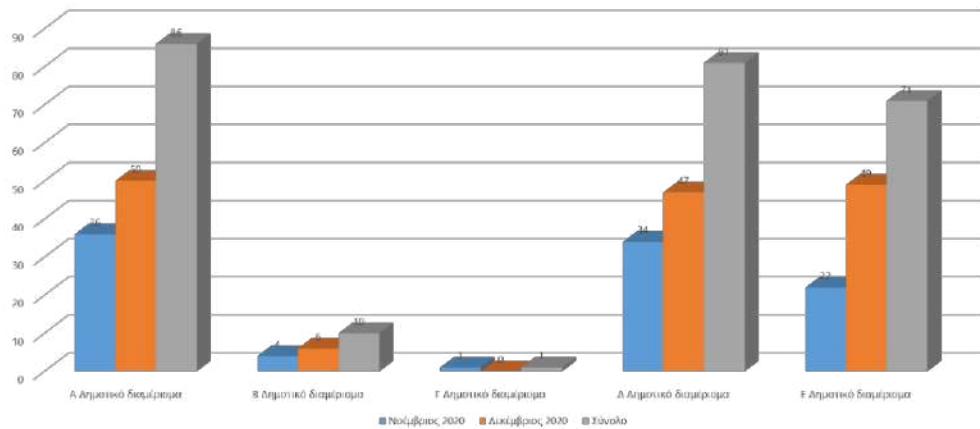
Η κατάσταση στον Πειραιά

Η δημιουργία του «Δικτύου Πρόληψης και Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης στο Δήμο Πειραιά – Social Innovation Piraeus», με τη μοντελοποίηση του Μηχανισμού σχεδιασμού κοινωνικών παρεμβάσεων, έχει ως σκοπό να καταγράψει σε βάθος τις ανάγκες του πληθυσμού, τόσο μακροχρόνιες όσο και έκτακτες (π.χ. αυξημένη άφιξη προσφύγων και αιτούντων άσυλο στο λιμάνι, ενίσχυση των κοινωνικά και οικονομικά αδύναμων απέναντι σε έκτακτες καταστάσεις, όπως η πανδημία COVID-19, πλημμύρες, κλπ., ενίσχυση των παιδιών και εφήβων των ευπαθών ομάδων, υποστήριξη των αστέγων και ηλικιωμένων, κ.α.).

Από τη χαρτογράφηση που έχει ήδη πραγματοποιηθεί στο πεδίο, στο σύνολο 1.119 νοικοκυριών και 2.599 επωφελούμενων, μέσα από την αποτύπωση δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών στοιχείων των ήδη καταγεγραμμένων στη βάση δεδομένων της Πράξης «Δίκτυο πρόληψης και άμεσης κοινωνικής παρέμβασης – Social Innovation Piraeus», το οποίο αποτέλεσε και το δείγμα της πρωτογενούς έρευνας πεδίου, το θέμα της επισιτιστικής ανασφάλειας αναδεικνύεται ως πρωταρχική υλική προτεραιότητα και άμεση ανάγκη των δημοτών. Το σύνολο ενεργών καταγεγραμμένων ατόμων στην πλατφόρμα με αίτημα είδη επισιτισμού είναι μέχρι στιγμής 1999 άτομα ή ~ 985 νοικοκυριά.

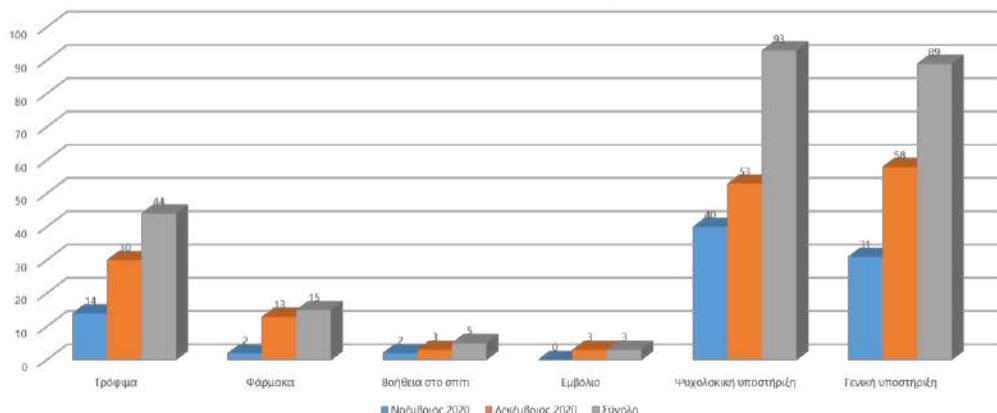
Η κατηγοριοποίηση ανά περιοχή, φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, με το πρώτο, το τέταρτο και το πέμπτο δημοτικό διαμέρισμα να παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά:

Κατηγοριοποίηση ανά γεωγραφική περιοχή

Όπως προαναφέρθηκε, η επισιτιστική ανασφάλεια είναι μια από τις βασικές συνέπειες της φτώχειας. Οι άνθρωποι σε κατάσταση φτώχειας που παράλληλα βιώνουν επισιτιστική ανασφάλεια ή/και πείνα ή/και υποσιτισμό, έχουν κατά κανόνα κακή σωματική και ψυχική υγεία η οποία τείνει να επιδεινώνεται. Ο παρακάτω πίνακας με το είδος αιτήματος των επωφελουμένων της ΚΟΔΕΠ, είναι ενδεικτικός. Τρόφιμα και ψυχολογική υποστήριξη είναι τα δύο πρωταρχικά αιτήματα.

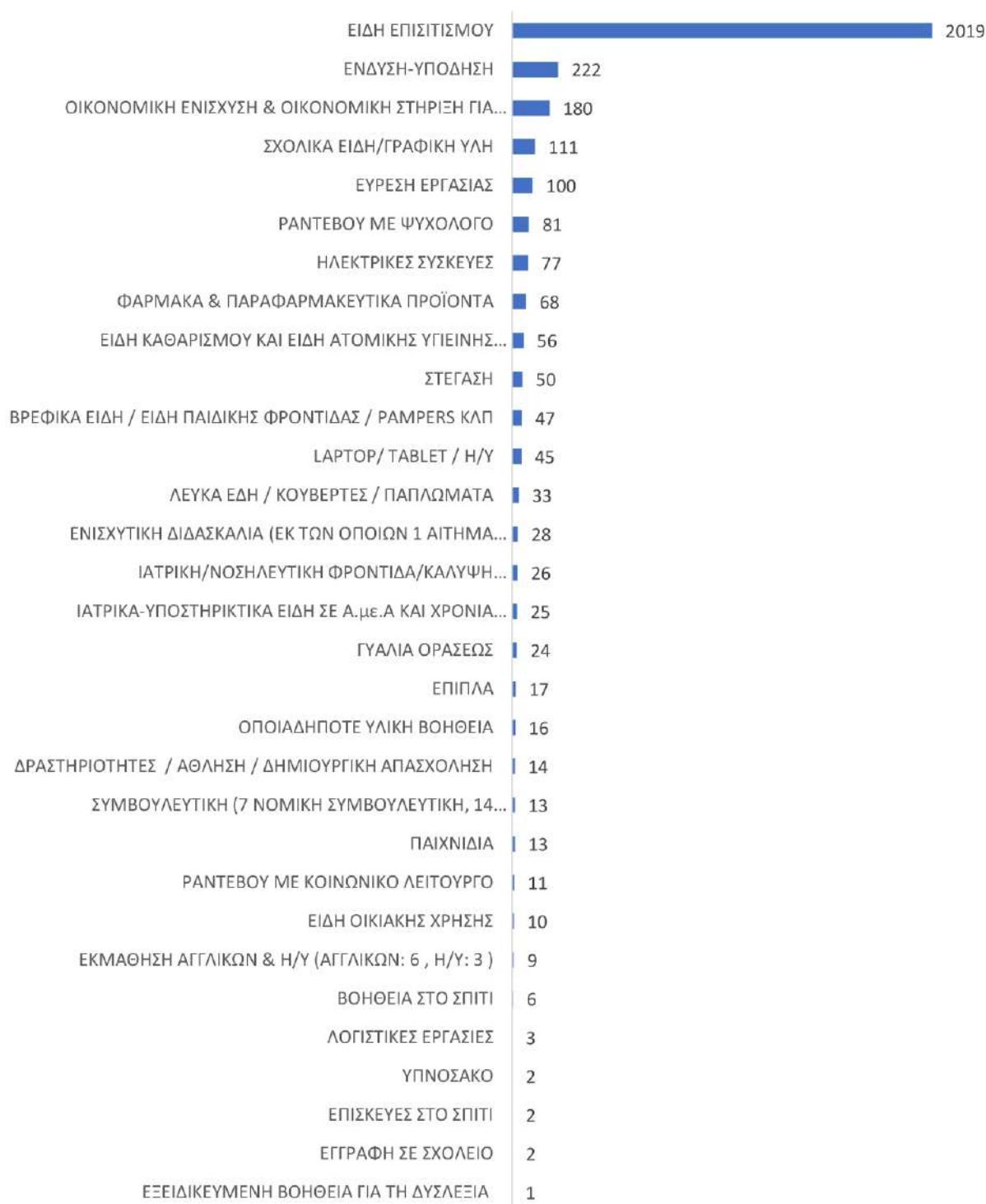
Κατηγοριοποίηση ανά είδος αιτήματος

Πηγή: Ετήσια έκθεση απολογισμού δράσεων ΚΟΔΕΠ (2020)

Μια πιο ευρεία διασπορά υλικών αναγκών παρουσιάζει ο επόμενος πίνακας, ο όποιος περιέχει ανάλυση ειδών πρώτης ανάγκης των νοικοκυριών, όπως π.χ. τα καθαριστικά, οι ηλεκτρικές συσκευές κλπ. αλλά και των υπηρεσιών που προτεραιοποιούν οι επωφελούμενοι.

ΑΙΤΗΜΑΤΑ-ΑΝΑΓΚΕΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ

Ο φαύλος κύκλος της οικονομικής λιτότητας και των συνεχιζόμενων κρίσεων που πλήττουν την Ελλάδα διαμορφώνουν ένα πολυσύνθετο τοπίο αναγκών οι οποίες απαιτούν και πιο σύνθετες παρεμβάσεις προκειμένου να αντιμετωπιστούν. Οι τοπικοί αυτοδιοικητικοί μηχανισμοί, όπως ο Δήμος Πειραιά και η ΚΟΔΕΠ έχουν την δυνατότητα να καταγράφουν στην πράξη και να αποτυπώνουν με αξιοπιστία τις ανάγκες που προκύπτουν σε τοπικό επίπεδο, γεγονός που αποτελεί τη βάση κάθε περαιτέρω στρατηγικής και δράσης. Η ενασχόληση της ΚΟΔΕΠ με τα τοπικά προβλήματα και τις ανάγκες της

κοινωνίας του Πειραιά σε σταθερή βάση την φέρνει σε προνομιακή θέση αναφορικά με την βαθύτερη κατανόηση των προβλημάτων αυτών και τον σχεδιασμό λύσεων και έργων που μπορούν να ενισχύσουν το σύστημα κοινωνικής προστασίας του δήμου.

Συστήματα κοινωνικής προστασίας

Η δήλωση του Ροβεσπιέρου στη σύμβαση του 1792 ότι «ο πρώτος κοινωνικός νόμος είναι αυτός που εξασφαλίζει σε όλα τα μέλη της κοινωνίας τα μέσα ύπαρξης», όπως αναφέρει ο Dumont (1981), ενισχύει και καθιερώνει την αντίληψη ότι η Πολιτεία οφείλει να παρέχει εκείνες τις προϋποθέσεις που διασφαλίζουν τα μέσα ύπαρξης των ατόμων-μελών μιας κοινωνίας. Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα ο Rowntree προσεγγίζει την έννοια της απόλυτης φτώχειας, προσδιορίζοντας ένα άτομο ως φτωχό, όταν το σύνολο των αποδοχών του δεν επαρκεί για να αποκτήσει τα απολύτως αναγκαία για τη διατήρηση της σωματικής του δύναμης. Με τον τρόπο αυτό, συνδέονται παραδοσιακά η έννοια της φτώχειας με την υποχρέωση του κράτους να φροντίζει για την ζωή και την ευημερία των πολιτών του. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Φιλαδέλφειας το 1948, στο άρθρο 22, καθορίζει επίσης ότι : «κάθε άνθρωπος, ως μέλος της κοινωνίας, έχει δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια, έχει αξίωση να γίνονται σεβαστά τα αναγκαία για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, όπως διαμορφώνονται από τη χώρα του και τη διεθνή συνεργασία, έπειτα από στάθμιση της οργάνωσης και των πλουτοπαραγωγικών πηγών κάθε κράτους».

Τα διάφορα συστήματα κοινωνικής προστασίας συνδέονται με την εκάστοτε πολιτική και οικονομική αντίληψη των χωρών στις οποίες εφαρμόζονται και αποτελούν τις λειτουργικές εκφάνσεις του θεσμικού κρατικού μηχανισμού. Βασική τους επιδίωξη αποτελεί η κάλυψη ορισμένων -συχνά όχι μόνο των βασικών-αναγκών του πληθυσμού, οι οποίες προσδιορίζουν ένα επίπεδο ευημερίας. Η διαδικασία συγκρότησης και διαμόρφωσής των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας και οι στοχεύσεις τους διαφοροποιούνται στη βάση των ιστορικών διαδρομών κάθε τόπου και στη σχέση ή διασύνδεση που αναπτύσσεται μεταξύ των κοινωνικών στρωμάτων στα οποία απευθύνονται, μέσα από τη διοικητική οργάνωση του κράτους πρόνοιας. Γίνεται έτσι φανερό ότι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των αντίστοιχων (προνοιακών) δομών και προγραμμάτων τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ βρίσκονται υπό διαρκή διαμόρφωση και εξέλιξη, κάνοντας την κατηγοριοποίησή τους μια εξαιρετικά δύσκολη διαδικασία (**ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Εκθέσεις 82 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΕ, n.d.**)

Το Ελληνικό σύστημα κοινωνικής πολιτικής αποτελείται από το σύνολο των θεσμών και φορέων που αποβλέπουν στην κάλυψη του ατόμου από διάφορους κοινωνικούς κινδύνους που συχνά έχουν οικονομικό αντίκτυπο ή προκαλούν καταστάσεις και δημιουργούν συνθήκες αποκλεισμού από τις λειτουργίες της κοινωνίας (Αμίτσης 1993). Οι έννοιες-κλειδί που έπονται της προσπάθειας δημιουργίας ενός συστήματος κοινωνικής προστασίας, είναι οι έννοιες της κοινωνικής ασφάλειας και του κράτους-πρόνοιας. Το κράτος πρόνοιας είναι μια μορφή οργάνωσης του κράτους που έχει προκύψει στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες με τις ελεύθερες οικονομίες αγοράς στον εικοστό αιώνα. Το βασικό χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι η επέμβαση του στις οικονομικές και βιομηχανικές σχέσεις, προκειμένου να καθιερωθεί η ισότητα της ευκαιρίας μεταξύ ατόμων και κοινωνικών

ομάδων (ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, n.d.). Σκοπός της κοινωνικής ασφάλειας είναι η βελτίωση της κοινωνικής προστασίας των ατόμων και η άμβλυνση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων σε σχέση με τους εκάστοτε στόχους του κοινωνικού σχεδιασμού και της κοινωνικής πολιτικής.

Προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση που έχουν οι διαφορές των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στην ένταση και την έκταση της ανισότητας και της φτώχειας, οι χώρες της ΕΕ ομαδοποιούνται με βάση τον τύπο του κοινωνικού κράτους που έχουν αναπτύξει. Το σύστημα κοινωνικής προστασίας κάθε χώρας (ή ομάδας χωρών) αναφέρεται στον ιδιαίτερο ρόλο που παίζουν η αγορά, το κράτος και η οικογένεια στην παροχή κοινωνικής προστασίας. Οι χώρες της ΕΕ ταξινομούνται¹ στους ακόλουθους τύπους κοινωνικών κρατών (ή συστημάτων κοινωνικής προστασίας):

1. **Σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος:** Χαρακτηρίζεται από τη θεσμοθετημένη δέσμευση του κράτους για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας μέσω πολιτικών ευρείας εμβέλειας που βελτιώνουν τα επίπεδα διαβίωσης και μειώνουν την ανισότητα και τη φτώχεια
2. **Συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος:** Χαρακτηρίζεται επίσης από σχετικά γενναιόδωρες κοινωνικές παροχές, οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών κινδύνων. Το δικαίωμα στις παροχές αυτές καθορίζεται από την εργασιακή καριέρα και την κοινωνικο-επαγγελματική θέση του ατόμου. Οι μεταβιβάσεις έχουν μικρότερη αναδιανεμητική επίδραση σε σύγκριση με αυτές του σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού κράτους
3. **Φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος:** Σε αυτό τον τύπο κοινωνικού κράτους η αγορά αναγνωρίζεται ως ο βασικός μηχανισμός στη διανομή των πόρων, με αποτέλεσμα οι κρατικές παρεμβάσεις για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας να περιορίζονται στις περιπτώσεις στις οποίες η αγορά και η οικογένεια αδυνατούν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες των ατόμων. Οι δημόσιες παροχές είναι περιορισμένες και, με βάση τον έλεγχο των πόρων των δικαιούχων, στρέφονται σε αυτούς που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη, με συνέπεια το στιγματισμό των αποδεκτών
4. **Το καθεστώς ευημερίας των χωρών της νότιας Ευρώπης:** Χαρακτηρίζεται από την καθυστερημένη ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους, την περιορισμένη καθολικότητα στις παροχές και τα μεγάλα κενά στην κοινωνική προστασία, τα οποία αναπληρώνουν η οικογένεια και τα συγγενικά δίκτυα. Επίσης διακρίνεται για τον κατακερματισμό και την υψηλή πόλωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας, καθώς και για το ρόλο των πελατειακών σχέσεων στη διανομή των πόρων και την παροχή κοινωνικής προστασίας. Στην ομάδα αυτή εντάσσονται η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα, με τις δύο τελευταίες χώρες να θεωρούνται ως οι πιο αντιπροσωπευτικές αυτού του τύπου κοινωνικού κράτους.

¹ Η ταξινόμηση των χωρών της ΕΕ με βάση το σύστημα κοινωνικής προστασίας ακολουθεί την ανάλυση των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), η οποία βασίζεται στο έργο του Esping-Andersen (1990) για τα τρία καθεστώτα ευημερίας (σοσιαλδημοκρατικό, συντηρητικό/κορπορατιστικό και φιλελεύθερο) και στη συζήτηση που ακολούθησε αναφορικά με το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνικής προστασίας (βλ. Leibfried, 1992· Ferrera, 1996· Petmesidou, 1996· Ματσαγγάνης, 1999).

5. Νέα μέλη της ΕΕ: Στην ομάδα αυτή έχουν ενταχθεί τα νέα μέλη της ΕΕ, η πρόσφατη είσοδος των οποίων και το γεγονός ότι πολλές από αυτές από τις χώρες αυτές δεν έχουν ολοκληρώσει ακόμη τη διαδικασία της μετάβασης από το προηγούμενο καθεστώς δεν επιτρέπουν την ασφαλή κατάταξή τους σε κάποιο από τα προαναφερθέντα μοντέλα (Anon, n.d.)

Ο δείκτης Gini, αποτελεί τον πλέον διαδομένο δείκτη αποτύπωσης της ανισότητας σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με τον δείκτη Gini, η Ελλάδα εμφανίζει τη δεύτερη υψηλότερη ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 μετά την Πορτογαλία. Τις πλέον χαμηλές τιμές στο δείκτη Gini εμφανίζουν οι χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό σύστημα κοινωνικής προστασίας, ενώ ακολουθούν εκείνες με συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς (Anon, n.d.).

Το εργαλείο της κοινωνικής προστασίας

Οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας αφορούν το τμήμα των εξόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού που αφιερώνεται στα πάσης φύσεως επιδόματα, όπως παροχές ασθενείας και υγειονομικής περίθαλψης, εισοδηματική στήριξη ατόμων με αναπηρία, συντάξεις γήρατος και χηρείας, οικογενειακά επιδόματα και επιδόματα τέκνων. Η πλέον αξιόπιστη βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για τη μελέτη των διαχρονικών διακυμάνσεων και διεθνών συγκρίσεων των δαπανών προστασίας αναφέρεται ως ESSPROS3 και αποτελεί ένα κοινό και μεθοδολογικά συνεπές πλαίσιο συλλογής και ταξινόμησης των εθνικών δεδομένων που αφορούν το κράτος πρόνοιας. Η ESSPROS συντονίζεται υπό την εποπτεία της Eurostat και εφαρμόζεται αυτόνομα από τις εθνικές στατιστικές αρχές. Η διερεύνηση των δεδομένων της ESSPROS δύναται να εμφανίσει σημαντικές πτυχές και διαφοροποιήσεις των συστημάτων προστασίας μεταξύ των χωρών της ΕΕ **ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Εκθέσεις 82 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΕ, n.d.**).

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ (ESSPROS), 2019*

ΕΣΟΔΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ ΚΥΡΙΑΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή / 13 Δεκεμβρίου 2021

#GreekDataMatter

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Τα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σε μια εποχή παρατεταμένης ύφεσης στη χώρα μας, η οποία οδήγησε στην αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας και την επιδείνωση της κοινωνικής κατάστασης μεγάλου τμήματος του ελληνικού πληθυσμού. Οι σοβαρές επιπτώσεις που υπέστη το κοινωνικό κράτος λόγω της οικονομικής κρίσης και των συνακόλουθων δημοσιονομικών περιορισμών, καθιστούν αναγκαίο ένα συνολικό ανασχεδιασμό και μια εναλλακτική στρατηγική ανασυγκρότησης της οικονομίας και της κοινωνίας για την καταπολέμηση της ανεργίας και την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και του κοινωνικού ελλείμματος.

Η άρθρωση των βασικών πυλώνων του κοινωνικού κράτους και της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα, έλαβε χώρα με σημαντική καθυστέρηση σε σχέση με άλλες δυτικές χώρες και με χαρακτηριστική υπανάπτυξη των αρμόδιων υπηρεσιών. Η κοινωνική λειτουργία των Ο.Τ.Α ειδικότερα, ήταν μέχρι πολύ πρόσφατα πολύ περιορισμένη και ασφυκτικά εναγκαλισμένη από το κράτος. Μέσα από την εξέταση του θεσμικού πλαισίου κοινωνικής πολιτικής των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης αναδεικνύονται αντιφάσεις, προβλήματα και δυσλειτουργίες που επιζητούν αναπροσαρμογή σχεδιασμού, πολιτικών, χρηματοδότησης.

Οι διαδοχικές κρίσεις που έπληξαν την χώρα μας τα τελευταία χρόνια -η διεθνής και εγχώρια οικονομική κρίση, η κρίση υποδοχής προσφύγων και μεταναστών και η πανδημία της COVID-19- αποκαλύψαν σε όλη τους την έκταση τις χρόνιες ανεπάρκειες και τις στρεβλώσεις του υπολειμματικού συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα και τις δομικές παθογένειες του εγχώριου συστήματος κοινωνικής προστασίας (Γαλατά, 2017). Επιγραμματικά, οι παθογένειες αυτές έχουν να κάνουν με τον πελατειακό χαρακτήρα των συστημάτων κοινωνικής προστασίας που εφαρμόστηκαν στη χώρα μας, με τον συγκεντρωτισμό, την γραφειοκρατία, την έλλειψη οργάνωσης αλλά και τον κατακερματισμένο χαρακτήρα των διαφορετικών κρατικών και αυτοδιοικητικών φορέων που εμπλέκονται στην χάραξη και την άσκηση κοινωνικής πολιτικής.

Κοινωνικά επιδόματα, μεταβιβάσεις και οικονομική μεγέθυνση

Σύμφωνα με τη συμβατική αντίληψη στην οικονομική επιστήμη και στη διαδικασία χάραξης πολιτικής, οι δαπάνες που σχετίζονται με το σύστημα κοινωνικής προστασίας σε μια χώρα δεν έχουν άμεση θετική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση. Ωστόσο, οι δαπάνες για κοινωνικά επιδόματα σχετίζονται άμεσα με την οικονομική μεγέθυνση, καθώς επηρεάζουν τη δημόσια και την ιδιωτική κατανάλωση, που αποτελούν βασικές συνιστώσες του ΑΕΠ. Στις δαπάνες για κοινωνικά επιδόματα περιλαμβάνονται κατά κύριο λόγο οι κοινωνικές μεταβιβάσεις. Αυτές είναι παροχές σε είδος ή σε χρήμα που δεν προσφέρονται ως αντάλλαγμα στην παραγωγή κάποιου αγαθού ή στην παροχή κάποιας υπηρεσίας. Τα κοινωνικά επιδόματα περιλαμβάνουν παροχές κοινωνικής βιοήθειας (όπως το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, το επίδομα στέγασης, το επίδομα θέρμανσης κ.λπ.), οικογενειακά επιδόματα (όπως επιδόματα τέκνων), καθώς και επιδόματα ή βοηθήματα ανεργίας, ασθένειας, αναπηρίας ή ανικανότητας, ή και εκπαιδευτικές παροχές.

Η επίδραση στη δημόσια κατανάλωση απορρέει από την παροχή των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε είδος, η οποία συνήθως αφορά αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται ή προσφέρονται από το ίδιο το κράτος και από τον εγχώριο ιδιωτικό τομέα. Οι επιδράσεις στην ιδιωτική κατανάλωση σχετίζονται με τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, οι οποίες αυξάνουν το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών (ιδίως εκείνων που βρίσκονται στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια). Η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος οδηγεί σε υψηλότερη ιδιωτική κατανάλωση και άρα και σε υψηλότερο ΑΕΠ, εφόσον αφαιρεθεί το κομμάτι εκείνο της κατανάλωσης που καλύπτεται με εισαγωγές. Επίσης, η ιδιωτική κατανάλωση επηρεάζεται έμμεσα και από τις μεταβιβάσεις σε είδος, καθώς οι τελευταίες καλύπτουν βασικές ανάγκες των νοικοκυριών, απελευθερώνοντας έτσι πόρους και εισόδημα. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη διαδικασία χάραξης πολιτικών που στοχεύουν στην ενίσχυση του προϊόντος το οποίο παράγεται από μια οικονομία. Δεδομένου ότι οι δαπάνες για κοινωνική

προστασία συμμετέχουν με άμεσο τρόπο στη διαμόρφωση του ΑΕΠ, η συζήτηση για το ύψος και τη διαδικασία παροχής τους έχει δύο διαστάσεις: αυτή που αφορά την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων και εκείνη που εκτιμά τον τρόπο με τον οποίο οι δαπάνες αυτές μπορούν να συνεισφέρουν στην οικονομική μεγέθυνση (ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, n.d.).

Από τα μέχρι στιγμής δεδομένα για την Ελλάδα, συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις μειώνουν το ποσοστό του κινδύνου φτώχειας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (δηλαδή μη συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών επιδομάτων και των συντάξεων στο συνολικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών) ανέρχεται σε 48,2% ενώ, όταν περιλαμβάνονται μόνο οι συντάξεις και όχι τα κοινωνικά επιδόματα, μειώνεται στο 24,7%. Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανέρχεται σε 19,6%, ενώ οι συντάξεις κατά 23,5 ποσοστιαίες μονάδες.

Σε κάθε περίπτωση, τα κοινωνικά επιδόματα και οι μεταβιβάσεις στην Ελλάδα χρειάζεται να εξορθολογιστούν περαιτέρω ακολουθώντας μια δίκαιη αναδιανεμητική πολιτική η οποία θα λαμβάνει υπόψη σύνθετες ευαλωτότητες και θα επενδύει στην προώθηση της εκπαίδευσης και του κράτους δικαίου.

ΚΑΘΑΡΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ, 2019

40.923

εκατ. ευρώ

**ΚΑΘΑΡΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ
ΠΑΡΟΧΕΣ**

+0,6%
2019/2018

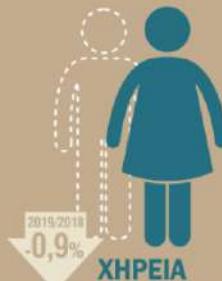
σε εκατ. ευρώ

ΓΗΡΑΣ
21.138,2

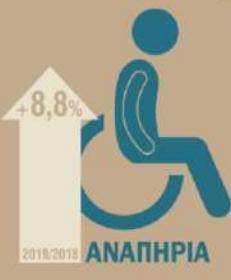
ΑΣΘΕΝΕΙΑ
8.926,3

ΧΗΡΕΙΑ
3.652,2

**ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
ΤΕΚΝΑ**
2.767,7

ΑΝΑΠΗΡΙΑ
1.901,7

ΑΝΕΡΓΙΑ
1.773,0

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ**
763,5

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή / 24 Μαρτίου 2022

#GreekDataMatter

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Παρεμβάσεις και καλές πρακτικές

Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι διαχρονικά φαινόμενα με αρνητικές συνέπειες τόσο για την ατομική ευημερία όσο και για την κοινωνική συνοχή. Η οικονομική κρίση διόγκωσε αυτά τα φαινόμενα, καθιστώντας την ανάγκη αντιμετώπισή τους μεγαλύτερη από ποτέ. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εστίασε τις προσπάθειές της στην ένταξη ή επανένταξη στην αγορά εργασίας και στην ανακούφιση από τη φτώχεια, μέσω προγραμμάτων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, όπως προαναφέρθηκε. Τα προγράμματα αυτά διαφέρουν από χώρα σε χώρα, όλα όμως λειτουργούν σαν ύστατο δίχτυ ασφαλείας για την εξασφάλιση της αξιοπρεπούς

διαβίωσης των πιο ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού. Η αποτελεσματικότητά τους πάντως είναι αμφιλεγόμενη. Στη χώρα μας εφαρμόστηκαν με μεγάλη καθυστέρηση, με τη μορφή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης (KEA). Το KEA είναι ένα προνοιακό πρόγραμμα, που υπόσχεται να ανακουφίσει τα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και να βοηθήσει στην(επαν)ένταξή τους στον εργασιακό και κοινωνικό ιστό. Παρά το γεγονός ότι η εφαρμογή του δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί, μπορούμε με σχετική ασφάλεια να πούμε ότι οι προσπάθειες εργασιακής και κοινωνικής ένταξης είναι αναποτελεσματικές, ενώ υπάρχουν προβλήματα στόχευσης, κυρίως λόγω της φοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας. Σε κάθε περίπτωση, αποτελεί μια έστω και μικρή ανακούφιση από τις σκληρές συνθήκες διαβίωσης των πιο ευάλωτων ομάδων της κοινωνίας μας (Σαρόγλου, 2018).

Οι μεταρρυθμίσεις στην αυτοδιοίκηση συνέπεσαν χρονικά με την εκδήλωση της ελληνικής κρίσης, οι διαμορφούμενες κοινωνικές συνθήκες έθεσαν νέες προκλήσεις για τους Δήμους. Στην περίοδο της συρρίκνωσης του κοινωνικού κράτους και της ταυτόχρονης αύξησης της ζήτησης σε παροχές κοινωνικής προστασίας, οι δήμοι καλούνται να καλύψουν ένα «νέο, ευρύτερο χώρο αναγκών» που δημιουργείται ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης (Γεωργουλέα, 2016). Ο Δήμος Πειραιά ειδικότερα αποτελεί μια περίπτωση που αξίζει προσοχή λόγω του σύνθετου οικονομικο-κοινωνικού προφίλ των κατοίκων του και της οικονομικής και γεωπολιτικής του διάστασης ως το μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας και το μεγαλύτερο σε επιβατική κίνηση λιμάνι της Ευρώπης. Ο Πειραιάς ενσωματώνει άκρα και αντιθέσεις: αποτελώντας ένα σημαντικό προορισμό για κρουαζιερόπλοια εντός της Μεσογείου δέχεται κάθε χρόνο πλήθος τουριστών. Στην περιοχή έχουν τα γραφεία τους μερικές από τις μεγαλύτερες ναυτιλιακές εταιρίες της Ελλάδας και της Ευρώπης. Από τα αρχαία χρόνια η πόλη έχει αποτελέσει κέντρο πολιτισμού. Σημαντικά κτήρια, μουσεία, το δημοτικό θέατρο και άλλα ορόσημα πολιτισμού βρίσκονται στην πόλη, η οποία φιλοξενεί επίσης σύγχρονες οικιστικές περιοχές με ιδιωτικές κατοικίες μεγάλης αξίας. Την ίδια στιγμή, ο Πειραιάς με την βιομηχανική του ζώνη, την παραβατικότητα που συνήθως αναπτύσσεται γύρω από τα λιμάνια, την εγκατάσταση προσφύγων από την Μικρασιατική καταστροφή, τις εργατικές κατοικίες, παρουσιάζει και ένα δεύτερο πρόσωπο. Οι προσφυγικοί πληθυσμοί της Μικρασιατικής καταστροφής, οι εσωτερικοί μετανάστες και οι «βομβόπληκτοι» του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσαν τις πρώτες «ευπαθείς» κοινωνικές ομάδες του Δήμου. Ο Δήμος Πειραιά καλείται να ενσωματώσει και να διαχειριστεί τις αντιθέσεις αυτές, αμβλύνοντας ανισότητες που οδηγούν σε εντάσεις σε μια χρονική φάση που χαρακτηρίζεται από αλλεπάλληλες, συνεχιζόμενες κρίσεις και εντεινόμενη εθνική και παγκόσμια ανασφάλεια.

Στο πλαίσιο αυτό, η ΚΟΔΕΠ μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο, φροντίζοντας για την ευημερία των κατοίκων του Πειραιά μέσα από την χάραξη και την υλοποίηση στρατηγικών που απαντούν στις ανάγκες και τις προτεραιότητες των κατοίκων και ταυτόχρονα φροντίζουν για την προστασία, την υποστήριξη και την ενδυνάμωση των πιο ευάλωτων. Επιγραμματικά, τέτοιες στρατηγικές οφείλουν να «απαντούν» και να αντιμετωπίζουν την άμεση, μέση και μακρά διάρκεια και να εκτείνονται σε μια πληθώρα τομεακών παρεμβάσεων ώστε τελικά -μέσω της σύνθεσης των παρεμβάσεων αυτών- να επιτυγχάνεται ένα ολιστικό

μοντέλο παροχής υπηρεσιών, υποστήριξης και ενδυνάμωσης που να προτεραιοποιεί τους πιο ευάλωτους, χωρίς να αφήνει κανέναν πίσω.

Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής και η εφαρμογή δράσεων που στοχεύουν σε κοινωνικές παρεμβάσεις, από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης, αποτελούν μερικές από τις παραμέτρους της αποκέντρωσης που συμπίπτουν με την κατεύθυνση που δίνεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και σχετίζεται με την αναγκαιότητα της αποκέντρωσης άρα και της «μεταφοράς» της κοινωνικής πολιτικής, καθώς και άλλων πολιτικών, από το κεντρικό κράτος στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η στόχευση αυτή υλοποιείται μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων χρηματοδότησης στα οποία είναι δυνατόν να ενταχθούν οι δήμοι (Φίλου, 2016). Η ΚΟΔΕΠ κατά συνέπεια μπορεί και πρέπει να επωφεληθεί από την συμμετοχή της σε τέτοια προγράμματα, τα οποία -εκτός από χρηματοδότηση- προσφέρουν τεχνογνωσία και την δυνατότητα διασύνδεσης με άλλους στρατηγικούς κοινωνικούς εταίρους.

Η συνεργασία και η σύνδεση με την Κοινωνία των Πολιτών και τους Διεθνείς Οργανισμούς είναι μια από τις πιο διαδεδομένες κοινωνικές πρακτικές που έχουν επιφέρει συγκεκριμένα θετικά αποτελέσματα τα τελευταία χρόνια. Οι κοινωνικές παρεμβάσεις είναι σίγουρα πιο αποδεκτές όταν είναι συμμετοχικές και οι φορείς επιδιώκουν συνέργειες και πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Επιπλέον, η κοινωνία των πολιτών έχει μεθοδολογικά και πρακτικά προσφέρει τεχνογνωσία, εξειδίκευση και νέα μοντέλα συστημάτων κοινωνικής προστασίας, διαμορφωμένα μέσα από πολύχρονη εμπειρία πεδίου.

Το να “μην μείνει κανείς πίσω” - “Leave no one behind” (LNOB) είναι η κεντρική υπόσχεση της Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ). Αντιπροσωπεύει την αδιαμφισβήτητη δέσμευση όλων των κρατών μελών του ΟΗΕ για την εξάλειψη της φτώχειας σε όλες τις μορφές της, τον τερματισμό των διακρίσεων και του αποκλεισμού και τη μείωση των ανισοτήτων και των τρωτών σημείων που αφήνουν πίσω τους ανθρώπους και υπονομεύουν τις δυνατότητες των ατόμων και της ανθρωπότητας στο σύνολό της. Το LNOB δεν συνεπάγεται μόνο την προσέγγιση των φτωχότερων των φτωχών, αλλά απαιτεί την καταπολέμηση των διακρίσεων και των αυξανόμενων ανισοτήτων εντός και μεταξύ των χωρών, καθώς και των βαθύτερων αιτιών τους. Μια σημαντική αιτία για την εγκατάλειψη των ανθρώπων είναι οι επίμονες μορφές διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένων των διακρίσεων λόγω φύλου, οι οποίες αφήνουν άτομα, οικογένειες και ολόκληρες κοινότητες στο περιθώριο και αποκλείονται. Βασίζεται στα κανονιστικά πρότυπα του ΟΗΕ που αποτελούν θεμελιώδεις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των εθνικών νομικών συστημάτων σε όλο τον κόσμο. Το LNOB μας υποχρεώνει να εστιάσουμε στις διακρίσεις και τις ανισότητες (συχνά πολλαπλές και διασταυρούμενες) που υπονομεύουν τη δράση των ανθρώπων ως κατόχων δικαιωμάτων. Πολλά από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι στην πρόσβαση σε υπηρεσίες, πόρους και ίσες ευκαιρίες δεν είναι απλώς ατυχήματα της μοίρας ή έλλειψη διαθεσιμότητας πόρων, αλλά μάλλον αποτέλεσμα νόμων, πολιτικών και κοινωνικών πρακτικών που εισάγουν διακρίσεις και αφήνουν συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων όλο και πιο πίσω (United Nations, 2022).

Στη διάρκεια της πολυετούς οικονομικής ύφεσης, η χώρα μας ωθήθηκε σε μία σφοδρή προσαρμογή του διαθέσιμου εισοδήματος, η οποία ενήργησε μέσα σε ένα περιβάλλον έντονης κοινωνικής αναταραχής και αναδιάταξης των όρων διαβίωσης του πληθυσμού. Συγχρόνως δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η χρονικά παρατεταμένη, δυσμενής συνθήκη που περιόρισε τις αναπτυξιακές προοπτικές της εγχώριας οικονομίας. Οι υφιστάμενες βάσεις δεδομένων δεν επιτρέπουν ακόμα τη μελέτη των επιπτώσεων της πανδημίας του κορωνοϊού στην ανισότητα και στη φτώχεια. Τα αποτελέσματα της διεθνούς υγειονομικής κρίσης θα αποτιμηθούν αργότερα, καθώς η επενέργειά τους στις ευρωπαϊκές κοινωνίες θα χρειαστεί αρκετό χρόνο για να αποτιμηθεί συνολικά και εύστοχα (**ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Εκθέσεις 82 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΕ, n.d.**)

Η δημόσια δράση πρέπει να καθοδηγείται από τη δέσμευση για τη μείωση της φτώχειας.

Πιο συγκεκριμένα:

- **Προώθηση των ευκαιριών.** Επέκταση των οικονομικών ευκαιριών για τους φτωχούς ανθρώπους μέσω προγραμμάτων δημιουργίας εισοδήματος και οικονομικού κεφαλαίου (όπως π.χ. η γη), αλλά και κοινωνικού κεφαλαίου (όπως π.χ. η εκπαίδευση). Προβλέψεις και συνδυαστικές δράσεις για την βιωσιμότητα των προγραμμάτων αυτών
- **Προώθηση της ενδυνάμωσης:** Ενίσχυση της συμμετοχής των φτωχών και κοινωνικά αποκλεισμένων συνανθρώπων μας στις πολιτικές διαδικασίες και στη λήψη τοπικών αποφάσεων και άρση των κοινωνικών φραγμών που προκύπτουν από τις διακρίσεις φύλου, εθνικότητας, φυλής, θρησκείας και κοινωνικής θέσης.
- **Ενίσχυση της ασφάλειας:** Μείωση της ευπάθειας/ευαλωτότητας των φτωχών ανθρώπων και νοικοκυριών, δράσης πρόληψης καθώς και παροχή βοήθειας για την αντιμετώπιση των δυσμενών σοκ, όταν αυτά συμβαίνουν. Μεγάλο μέρος αυτής της διάστασης είναι η διασφάλιση της ύπαρξης αποτελεσματικών δικτύων ασφαλείας για τον μετριασμό των επιπτώσεων των φυσικών τοπικών και εθνικών καταστροφών (**IBRD, 2000**).

Τα Προγράμματα Συμπληρωματικής Διατροφικής Βοήθειας μειώνουν σημαντικά τον επιπολασμό της επισιτιστικής ανασφάλειας και, ως εκ τούτου, είναι ζωτικής σημασίας για τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων στην υγεία. (**Gundersen and Ziliak, 2015**).

Ένα κανονιστικό σενάριο για την επίτευξη επισιτιστικής ασφάλειας στον θερμότερο, πολυπληθέστερο, πιο συνδεδεμένο, αλλά και πιο ποικιλόμορφο κόσμο του 2060 απαιτεί ευρεία αναγνώριση της τροφής ως ανθρώπινο δικαίωμα, μεγάλες αυξήσεις στην παραγωγή τροφίμων και στο εισόδημα, ένα διάχυτο παγκόσμιο δίχτυ ασφαλείας και την ικανότητα αντιμετώπισης εκπλήξεων. Αυτό το σενάριο οδηγεί σε λιγότερους από 100 εκατομμύρια πεινασμένους ανθρώπους σε σύγκριση με άλλα σενάρια "business as usual" που προβλέπουν έναν

πεινασμένο πληθυσμό 641 εκατομμυρίων το 2060 υπό το σημερινό κλίμα και 629-2087 εκατομμύρια με την κλιματική αλλαγή (Chen and Kates, 1994).

Το επισιτιστικό ζήτημα οφείλει να αντιμετωπιστεί με μια πιο ολιστική προσέγγιση ώστε να μπορούν να λαμβάνονται οι βέλτιστες αποφάσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας και του παγκόσμιου υποσιτισμού. Μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες και ενέργειες διαπαιδαγώγησης και ενημέρωσης πρέπει να γίνει άμεσα αντιληπτό πως το πρόβλημα του επισιτισμού συνδέεται άρρηκτα με το περιβάλλον και το θέμα της διατροφής άμεσα με το μέλλον της ανθρωπότητας. Οι τοπικές και περιφερειακές αρχές χάραξης πολιτικής αναγνωρίζουν την εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής ως περιβαλλοντική πολιτική, αναγνωρίζοντας τελικά τα αλληλεξαρτώμενα κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη αυτής της σύμπτυξης. Ανάπτυξη μιας αειφόρου πολιτικής απαιτεί ολοκληρωμένες εταιρικές σχέσεις μεταξύ όλων των εμπλεκομένων (Levine, 2013). Θεσμοί και Παγκόσμιοι Οργανισμοί, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τροφίμων (FAO), αλλά και τοπικές αρχές της εκάστοτε χώρας επιβάλλεται να ισχυροποιήσουν τις θέσεις τους, και να συνεργαστούν με γνώμονα την βέλτιστη διατροφική πληρότητα. Η Ελλάδα έχει πολύ δρόμο να διανύσει μέχρι να φτάσει τις πλέον αναπτυγμένες χώρες και αυτό δεν θα συμβεί αν δεν δοθεί ιδιαίτερο βάρος στην αγροτική παραγωγή και στην καινοτομία. Όσο η εφαρμογή των κοινωνικών πολιτικών για την αντιμετώπιση της πρωτοφανούς επισιτιστικής κρίσης που εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια στα ευάλωτα κοινωνικά στρώματα, δεν συνοδεύεται από ένα σταθερό και παραγωγικό περιβάλλον, τα αποτελέσματα θα είναι δυσοίωνα και αποσπασματικά (Γκαϊτατζή, 2017).

Η διάρθρωση των δράσεων καταπολέμησης της φτώχειας και του υποσιτισμού πολύ συνοπτικά συνοψίζεται στους εξής πυλώνες: στην υποστήριξη ενός ευνοϊκού κλίματος που θα συμβάλει ουσιαστικά στην βελτίωση της ασφάλεια των τροφίμων και τη διατροφή, στην ισχυρή ενθάρρυνση και τον συντονισμό σε όλους τους κλάδους και σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, στην εξασφάλιση ότι όλες οι πολιτικές αποφάσεις για επενδύσεις και σχέδια δράσης βασίζονται σε ανάλυση και αποδεικτικά στοιχεία και τέλος στη δέσμευση ότι η κατανομή των επαρκών πόρων θα μεταφράζεται μέσα από συγκεκριμένα προγράμματα και πολιτικές (www.fao.org - 2017).

Η επίτευξη της επισιτιστικής ασφάλειας οφείλει να γίνει μέσα από συνεννόηση όλων των κοινωνικών και οικονομικών εμπλεκόμενων με γνώμονα τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών με ομάδα στόχου ευάλωτα στρώματα. Κατάλληλες συνθήκες οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας αποτελούν τους πυλώνες μιας υγιούς διαβίωσης με ισότιμους όρους για όλους. Το να προσπαθείς να καλύψεις την διατροφή σ' έναν ολοένα και αυξανόμενο ανθρώπινο πληθυσμό, ενώ ταυτόχρονα πασχίζεις για την διατήρηση των κύριων περιβαλλοντικών πόρων (νερό, τροφή, γη και ενέργεια) είναι μια σημαντική πρόκληση για το μέλλον. Ολοκληρωμένες προτάσεις για την βιωσιμότητα θα πρέπει να δημιουργηθούν και να εφαρμόζονται σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο (Moustafa, 2016. Γκαϊτατζή, 2017).

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) πρέπει να δραστηριοποιούνται με χαρακτήρα συμπληρωματικό, προς τις κεντρικές κοινωνικές πολιτικές που ασκούνται.

Στο παραπάνω πλαίσιο, η ΚΟΔΕΠ πρέπει να επιδιώξει την διατήρηση και επέκταση των επισιτιστικών της δράσεων. Ο φορέας διατηρεί ήδη δηλωμένες ανάγκες και βάση δεδομένων με τους ευάλωτους πολίτες του Πειραιά.

Στο επικρατέστερο σενάριο ενός δύσκολου χειμώνα κατά την διάρκεια του οποίου η ενεργειακή φτώχεια και η επισιτιστική ανασφάλεια θα αφήσουν βαρύ αποτύπωμα στην Ευρώπη και την Ελλάδα, οι πιο ευάλωτες ομάδες πρέπει να υποστηριχτούν κατά προτεραιότητα ενώ ο σχεδιασμός των δράσεων θα πρέπει να μεριμνά τόσο για την προετοιμασία και την ετοιμότητα όσο και για την άμεση ανταπόκριση, σε περίπτωση που χρειαστεί. Στο πλαίσιο αυτό, δράσεις που ενισχύουν την επισιτιστική ασφάλεια όπως η δημιουργία και η διανομή πακέτων τροφίμων είναι το εφαλτήριο, όπως και η δημιουργία και η προδιάθεση (prepositioning) ενός βασικού αποθέματος/emergency stock. Οι διαδικασίες προμηθειών και διανομής φαγητού και ειδών πρώτης ανάγκης βέβαια, θα πρέπει να συνοδεύονται από συμπληρωματικά μέτρα κοινωνικής και ψυχολογικής υποστήριξης και δράσεις που ενισχύουν περαιτέρω την κοινωνική συνοχή. Η ΚΟΔΕΠ σε συμπράξεις με την κοινωνία των πολιτών και μέσω της συμμετοχής της στο εθνικό δίκτυο άμεσης κοινωνικής παρέμβασης μπορεί να επεκτείνει τον αντίκτυπο των δράσεων της στον τομέα της επισιτιστικής ασφάλειας τόσο σε περιπτώσεις άμεσης ανάγκης όσο και στην μακρά διάρκεια.

Η ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας νοικοκυριών που ζουν στα όρια της φτώχειας έχει αποδειχτεί ότι ελαφρύνει σημαντικά τον οικογενειακό προϋπολογισμό αφήνοντας χώρο για άλλα -συχνά εξίσου απαραίτητα- έξοδα, όπως διαγνωστικές εξετάσεις κλπ.

Τέλος, δράσεις όπως η προετοιμασία και διανομή δεμάτων τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης επεκτείνουν την δυνατότητα συμμετοχής όλων των δημοτών στη δράση της ΚΟΔΕΠ και του δήμου και την συνεργασία με άλλους τοπικούς και υπερ-τοπικούς φορείς και επιχειρήσεις. Έτσι, η παρέμβαση τελικά δεν αφορά μόνο τους άμεσα ωφελούμενους (τους ευάλωτους πληθυσμούς δηλαδή) αλλά το σύνολο της κοινότητας.

Ο παρακάτω πίνακας περιγράφει συνοπτικά τους άξονες μιας βασικής στρατηγικής με στόχο τόσο την αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων όσο και την ευημερία των δημοτών στην κανονική και μακρά διάρκεια

ΦΑΣΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ (Preparedness)		Σχέδια έκτακτης ανάγκης
		Ενημέρωση / Ευαισθητοποίηση
		Προϋπάρχον Απόθεμα - Στοκ
		Καταγραφές, βάσεις δεδομένων και Στοιχεία
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΡΙΣΗΣ	Επείγουσα απόκριση στην φτώχεια και την επισιτιστική ανασφάλεια	Διανομές τροφίμων και πακέτων τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης

		Παροχή υπηρεσιών Υγείας και ψυχολογικής υποστήριξης
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΜΑΛΟΤΗΤΑΣ 	Κοινωνική προστασία – παροχές και μεταβιβάσεις	Διανομές διατροφικών πακέτων και ειδών νοικοκυριού
	Δράσεις ενδυνάμωσης	Εκπαίδευση Δημιουργία Εισοδήματος και απασχόλησιμότητα
	Συνέργειες, Συμμετοχή και Συνεργασία	Συμμετοχή διαφορετικών ομάδων και εκπροσώπων των δημοτών στα κοινά – Ανοικτός διάλογος
		Πλάνα Βιωσιμότητας Ευρωπαϊκή Συνεργασία

Ελληνική:

Αυγή. (2022). *ΕΛΣΤΑΤ – Eurostat / Στις ζώνη της φτώχειας 3,5 εκατομμύρια πολίτες*. [online] Available at: https://www.avgi.gr/oikonomia/409390_sti-zoni-tis-ftoheias-35-ekatommmyria-polites [Accessed 9 Aug. 2022].

Γαλατά, Π.-Β. (2017). Για το βιβλίο: Σούλης, Σωτήρης (2015). Εφαρμοσμένη κοινωνική πολιτική. Σχεδιασμός υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής προστασίας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 147(147). doi:10.12681/grsr.14217.

Γεωργουλέα, Π. (2016). Η κοινωνική πολιτική των ΟΤΑ σε συνθήκες οικονομικής κρίσης. Η περίπτωση του Δήμου Ελευσίνας. *amitos.library.uop.gr*. [online] Available at: <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/4733> [Accessed 28 Aug. 2022].

ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ. (n.d.). [online] Available at: https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/14/12/632.pdf

Έκθεση, Ε. and EI (n.d.). *2009 ΕΠΙΣΤΙΣΤΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΠΟΡΟΥΣ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ, ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΑΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ*. [online] Available at: http://publications.europa.eu/resource/cellar/17d29833-ac93-42e2-8a3e-bb70c3955b49.0005.01/DOC_1 [Accessed 10 Aug. 2022].

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ. (2008). [online] Available at: <https://www.statistics.gr/documents/20181/e944c120-8160-e879-8ca6-203c8f298156> [Accessed 25 Aug. 2022].

Ημερησία. (2022). *Ενεργειακή φτώχεια: Στην Ελλάδα ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη*. [online] Available at: https://www.imerisia.gr/kosmos/42212_energeiaki-ftoheia-stin-ellada-ena-apo-ta-ypsilotera-pososta-stin-eyropi [Accessed 28 Aug. 2022].

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ. (n.d.). [online] Available at: <https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/08/meleth-25.pdf>

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ. (n.d.). [online] Available at: <https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/11/simvoli-sistimatos.pdf> [Accessed 29 Aug. 2022].

Κατσίκας, Δ., Καρακίτσιος, Α., Φιλίνης, Κ. and Πετραλιάς, Α. (n.d.). *Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά από την εκδήλωση της κρίσης*. [online] Available at: <http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2015/01/%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%>

[%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%BB %CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%9%CE%BF-14-12.docx.pdf.](#)

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Εκθέσεις 82 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΕ. (n.d.). [online] Available at: http://repository.kepe.gr/kepe/bitstream/20.500.12036/1440/1/KEPE_Reports_82.pdf [Accessed 10 Aug. 2022].

Μανιάτη, Α.Π., 2021. *Οικονομική κρίση στην Ελλάδα, παιδική φτώχεια και ανισότητες στην εκπαίδευση* (Master's thesis).

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ Τεύχος 240, Μάρτιος-Απρίλιος 2018 • Φτώχεια και Ανισότητα στην Ελλάδα • Μια Μικρή Άγνωστη Λύπη -Βιβλιοπαρουσίαση • Δραστηριότητες του ΙΝΕ. (n.d.). [online] Available at: https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2018/05/Enhmerwsi_Martios-Aprilios_2018.pdf

Σαρόγλου, Α. (2018). Προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος: μέσα ανακούφισης από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό ή περιθωριοποίησης και παγίδευσης στη φτώχεια; Η περίπτωση του κοινωνικού εισοδήματος αλληλεγγύης στην Ελλάδα. *amitos.library.uop.gr*. [online] Available at: <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/4098> [Accessed 10 Aug. 2022].

Σαρρής, Ν. and Πετράκη, Μ. (2017). Μάνος Ματσαγγάνης, Χρύσα Λεβέντη, Ελένη Καναβιτσά & Μαρία Φλεβοτόμου, Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, Διανέοσις Αθήνα Απρίλιος 2017. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, [online] 36, pp.198–203. doi:10.12681/sas.15764.

Τίτλος Μεταπτυχιακής Εργασίας «Καταγραφή και αποτίμηση του ρόλου των Κοινωνικών Δομών των ΟΤΑ στην αντιμετώπιση της Επιστιτικής Κρίσης ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Γκαϊταζή Ξανθή P15007 Επιβλέπων: Σπυρίδων Ντούγιας Επίκουρος Καθηγητής ΔΠΘ Τμήμα Μηχανικών Περιβάλλοντος Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης ΞΑΝΘΗ. (n.d.). [online] Available at:

https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/12648/1/GkaitatziX_2017.pdf [Accessed 28 Aug. 2022].

Φίλου, Β. (2016). Τοπική Αυτοδιοίκηση και κοινωνική πολιτική. *amitos.library.uop.gr*. [online] Available at: <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/2981> [Accessed 28 Aug. 2022].

Anon, (n.d.). *Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων IN.E. Γ.Σ.Ε.Ε. -* [online] Available at: <https://ineobservatory.gr/> [Accessed 29 Aug. 2022].

HIGGS and Higgs (2021). *HIGGS Έρευνα: Κοινωφελή Ιδρύματα*. [online] HIGGS. Available at: <https://higgs3.org/higgs-ereyna-koinofeli-idrymata/> [Accessed 12 Aug. 2022]

Social Innovation Piraeus. (n.d.). *Η ΚΟΔΕΠ* [online] Available at: <https://socialhub.gr/kodep/> [Accessed 25 Aug. 2022].

State of Health in the EU Ελλάδα Προφίλ Υγείας 2021. (n.d.). [online] Available at: https://health.ec.europa.eu/system/files/2022-01/2021_chp_gr_greek.pdf [Accessed 10 Aug. 2022].

Team, T. (2021). *ΕΛΣΤΑΤ: Στο όριο της φτώχιας 1 στους 3*. [online] Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online. Available at: <https://www.tovima.gr/2021/06/22/finance/elstat-289-ton-politon-sto-orio-tis-ftoxeias-se-poies-perioxes-yparxei-megalyteros-kindynos-anexeias/> [Accessed 9 Aug. 2022].

www.consilium.europa.eu. (n.d.). *Επισιτιστική ασφάλεια και οικονομική προσιτότητα των τροφίμων*. [online] Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/food-security-and-affordability/> [Accessed 10 Aug. 2022].

www.ekke.gr. (n.d.). *EKKE.GR – Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών*. [online] Available at: <http://www.ekke.gr> [Accessed 29 Aug. 2022].

www.ertnews.gr. (2021). *ΕΛΣΤΑΤ: Φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό αντιμετώπισε πέρυσι το 28,9% του πληθυσμού*. [online] Available at: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/oikonomia/elladaoikonomia/elstat-ftocheia-kai-koinoniko-apokleismo-antimetopise-perysi-to-28-9-toy-plithysmoy/> [Accessed 29 Aug. 2022].

www.europarl.europa.eu. (n.d.). *Καταπολέμηση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων / Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση / Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*. [online] Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/60> [Accessed 28 Aug. 2022].

www.synigoros-solidarity.gr. (n.d.). *Ενεργειακή Φτώχεια – Ο Συνήγορος του Πολίτη για τις ευάλωτες ομάδες*. [online] Available at: <https://www.synigoros-solidarity.gr/470/energiaki-ftoxia> [Accessed 28 Aug. 2022].

Ξενόγλωσση:

Barnes, M., Heady, C., Middleton, S., Millar, J., Papadopoulos, F., Room, G. and Tsakloglou, P. (2002). *Poverty and Social Exclusion in Europe*. [online] [researchportal.bath.ac.uk](https://researchportal.bath.ac.uk/en/publications/poverty-and-social-exclusion-in-europe). Edward Elgar Publishing Ltd. Available at: <https://researchportal.bath.ac.uk/en/publications/poverty-and-social-exclusion-in-europe>.

Barrett, C.B. (2010). Measuring Food Insecurity. *Science*, 327(5967), pp.825–828. doi:10.1126/science.1182768.

Bouzarovski, S. and Petrova, S. (2015). The EU Energy Poverty and Vulnerability Agenda: An Emergent Domain of Transnational Action. *Lecture Notes in Energy*, pp.129–144. doi:10.1007/978-1-4471-6645-0_7

Centre (Canada), I.D.R. (1999). *For Hunger-proof Cities: Sustainable Urban Food Systems*. [online] Google Books.

IDRC. Available at: https://books.google.gr/books?hl=en&lr=&id=yr9D2-ZK4AwC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Food+distribution&ots=YvhC4AVORq&sig=aiSQ7uJETnw34tM4P45t5tfX2A&redir_esc=y#v=onepage&q=Food%20distribution&f=false [Accessed 11 Aug. 2022].

Chen, R.S. and Kates, R.W. (1994). World food security: prospects and trends. *Food Policy*, 19(2), pp.192–208. doi:10.1016/0306-9192(94)90069-8.

EN. (n.d.). [online] Available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10414-2019-INIT/en/pdf>.

European Centre for Disease Prevention and Control. (2020). *Guidance on the provision of support for medically and socially vulnerable populations in EU/EEA countries and the United Kingdom during the COVID-19 pandemic*. [online] Available at: <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/guidance-medically-and-socially-vulnerable-populations-covid-19>

Gallie, D., Paugam, S. and Jacobs, S. (2003). UNEMPLOYMENT, POVERTY AND SOCIAL ISOLATION: Is there a vicious circle of social exclusion? *European Societies*, 5(1), pp.1–32. doi:10.1080/1461669032000057668.

Gundersen, C. and Ziliak, J.P. (2015). Food Insecurity And Health Outcomes. *Health Affairs*, [online] 34(11). doi:10.1377/hlthaff.2015.0645.

health.gov. (n.d.). *2015-2020 Dietary Guidelines* / health.gov. [online] Available at: <https://health.gov/our-work/nutrition-physical-activity/dietary-guidelines/previous-dietary-guidelines/2015>.

IBRD (2000). *World Development Report, 2000/2001*: [online] digitallibrary.un.org. Oxford University Press; Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/3964018?ln=en> [Accessed 9 Aug. 2022].

International Federation for Human Rights. (n.d.). *Greece: Report unveils human rights violations stemming from austerity policy*. [online] Available at: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/greece/greece-report-unveils-human-rights-violations-stemming-from-austerity>

Laraia, B.A. (2013). Food Insecurity and Chronic Disease. *Advances in Nutrition*, [online] 4(2), pp.203–212. doi:10.3945/an.112.003277.

" LEAVING NO ONE BEHIND" DELIVERING ON THE PROMISE OF HEALTH FOR ALL. (2019). [online] Available at: https://www.uhc2030.org/fileadmin/uploads/uhc2030/Documents/Key_Issues/UHC2030_civil_society_engagement/CSEM_GMR_Commentary_2019_EN_WEB.pdf [Accessed 12 Aug. 2022].

Madanipour, A., Shucksmith, M. and Talbot, H. (2015). Concepts of poverty and social exclusion in Europe. *Local Economy: The Journal of the Local Economy Policy Unit*, 30(7), pp.721–741. doi:10.1177/0269094215601634.

Nolan, B. and Marx, I., 2009. Economic inequality, poverty, and social exclusion. *The Oxford handbook of economic inequality*, pp.315-341.

OECD (2007). *OECD Glossary of Statistical Terms - Material deprivation Definition*. [online] stats.oecd.org.

Available at:

<https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=7326#:~:text=Material%20deprivation%20refers%20to%20the>.

op.europa.eu. (n.d.). *Ειδική έκθεση: Παιδική φτώχεια*. [online] Available at:

<https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/child-poverty-20-2020/el/> [Accessed 26 Aug. 2022].

Prosekov, A.Y. and Ivanova, S.A. (2018). Food security: The challenge of the present. *Geoforum*, 91, pp.73–77. doi:10.1016/j.geoforum.2018.02.030.

THE HEALTH AND ECONOMIC IMPACTS OF COVID-19 CONTAINMENT STRATEGIES ON THE MOST LEFT BEHIND. (n.d.). [online] Available at: https://csemonline.net/wp-content/uploads/2020/12/CSEM_Health-And-Economic-Impacts-Of-Covid-19.pdf [Accessed 12 Aug. 2022].

Tornincasa, F. (2022). *Policy Proposals & Recommendations for Member States to tackle In-Work Poverty: EAPN presents its report for the WorkYP project*. [online] EAPN. Available at: <https://www.eapn.eu/policy-proposals-recommendations-for-member-states-to-tackle-in-work-poverty-eapn-presents-its-report-for-the-workyp-project/> [Accessed 24 Aug. 2022].

United Nations (2022). *UNSDG | Universal Values Principle Two: Leave No One Behind*. [online] unsdg.un.org. Available at: <https://unsgd.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind>.

www.healthpovertyaction.org. (n.d.). *Social determinants | Health Poverty Action*. [online] Available at: <https://www.healthpovertyaction.org/how-poverty-is-created/power-and-politics/social-and-political-determinants/#:~:text=Poverty%20and%20poor%20health%20worldwide>.

www.antipoverty.org.gr. (n.d.). *ADEQUATE MINIMUM INCOME PROTECTION | EAPN Greece*. [online] Available at: <https://www.antipoverty.org.gr/node/95> [Accessed 24 Aug. 2022].

Γιατροί του Κόσμου. (2021). *Médecins Du Monde Observatory Report 2021*. [online] Available at: <https://mdmgreece.gr/en/medecins-du-monde-observatory-report-2021/> [Accessed 25 Aug. 2022].

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1.1

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, κατά ομάδες ηλικιών και φύλο: 2021 (%)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Σύνολο	28,3	29,2	27,3
0-17	32,0	-	-
18-64	30,6	31,5	29,7
65+	19,3	22,3	15,6

Πίνακας 1.2

Κίνδυνος φτώχειας πληθυσμού που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2021 (%)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
18-64	13,6	14,6	12,5
0-17	7,5	-	-
0-64	12,1	12,9	11,4

Πίνακας 2

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, κατά συνιστώσα: 2021 (%)

Δείκτης/Συνιστώσα	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού	28,3	29,2	27,3
Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις)	19,6	19,8	19,4
Πληθυσμός σε υλική στέρηση	13,9	14,5	13,2

Πληθυσμός 0 -64 ετών που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας	12,1	12,9	11,4
--	------	------	------

Πίνακας 3

Κατώφλι κινδύνου φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά τύπο νοικοκυριού: 2021

Τύπος νοικοκυριού	Κατώφλι κινδύνου φτώχειας (ποσά σε ευρώ)
Μονοπρόσωπα νοικοκυριά	5.251
Νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά κάτω των 14 ετών	11.028

Πίνακας 4

Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2021 (%)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες
Σύνολο	19,6	19,8	19,4
0-17	23,7	-	-
18-64	20,6	20,4	20,9
65+	13,5	15,6	11,0

Πίνακας 5

Κίνδυνος φτώχειας ηλικιωμένων μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2021 (%)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες
60+	14,8	15,8	13,7
75+	14,0	17,4	9,5
0-59	21,5	21,4	21,5
0-74	20,2	20,1	20,4

Πίνακας 6

Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά τύπο νοικοκυριού: 2021

Τύπος νοικοκυριού	Ποσοστό %
Συνολικός πληθυσμός	19,5
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	15,4
Ένας ενήλικας ηλικίας κάτω των 65 ετών	22,9
Ένας ενήλικας ηλικίας 65 ετών και άνω	21,8
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό – θήλυ	22,3
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό – άρρεν	22,4
Δύο ενήλικες ηλικίας κάτω των 65 ετών χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	16,1
Τρεις ή περισσότεροι ενήλικες χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	14,6
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	22,0
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με, τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί	30,1
Δύο ενήλικες με ένα εξαρτώμενο παιδί	15,7
Δύο ενήλικες με δύο εξαρτώμενα παιδιά	18,1
Δύο ενήλικες με τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	28,5
Δύο ή περισσότεροι ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά	21,8
Τρεις ή περισσότεροι ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά	31,5

Πίνακας 7

Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις του πληθυσμού ηλικίας 18 ετών και άνω, κατάφύλο και κατάσταση απασχόλησης: 2021 (%)

Ασχολία	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Εργαζόμενοι	11,3	8,8	13,0
Μισθωτοί	6,4	5,2	7,3
Μη εργαζόμενοι (άνεργοι και οικονομικά μη ενεργοί)	23,9	24,0	23,7
Άνεργοι	45,4	38,6	54,3
Συνταξιούχοι	10,6	11,4	9,8
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (εκτός συνταξιούχων)	27,3	26,8	28,9

Πίνακας 8

Κίνδυνος φτώχειας εργαζομένων 18-64 ετών μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά φύλο: 2021 (%)

Εργαζόμενοι	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
	11,1	8,6	12,8

Πίνακας 9

Κίνδυνος φτώχειας πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις⁽¹⁾, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2021 (%)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Σύνολο	48,2	50,3	45,9
0-17	35,4	-	-
18-64	38,4	39,5	37,2
65+	84,2	86,2	81,9

(1) Δεν περιλαμβάνονται στο διαθέσιμο εισόδημα τα κοινωνικά επιδόματα και οι συντάξεις

Πίνακας 10

Κίνδυνος φτώχειας πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις⁽²⁾, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2021 (%)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Σύνολο	24,7	25,0	24,4
0-17	32,4	-	-
18-64	25,7	25,5	25,9
65+	16,1	18,7	13,0

(2) Δεν περιλαμβάνονται στο διαθέσιμο εισόδημα τα κοινωνικά επιδόματα, αλλά περιλαμβάνονται οι συντάξεις

Πίνακας 11

Βάθος (χάσμα) κινδύνου φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2021 (%)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Σύνολο	26,4	25,5	27,9
0-17	27,1	-	-
18-64	30,3	30,3	30,6
65+	17,8	17,3	19,6

75+	15,1	14,7	15,3
-----	------	------	------

Πίνακας 12

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό σε χώρες που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για το 2021 τη δεδομένη χρονική στιγμή: 2015-2021 (%)

Χώρες	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015
Βουλγαρία	31,7	33,6	33,2	33,0	38,0	41,0	43,3
Ελλάδα	28,3	27,4	29,0	30,3	32,2	32,6	32,4
Ισπανία	27,8	27,0	26,2	27,3	27,5	28,8	28,7
Λετονία	26,1	25,1	26,7	28,4	28,5	28,2	30,0
Εσθονία	22,2	22,8	23,7	23,6	23,3	23,1	23,6
Ιρλανδία	20,0	20,0	20,6	20,8	22,4	23,8	25,4
Βέλγιο	19,3	20,3	20,0	20,5	22,0	22,2	21,6
Δανία	17,3	16,8	17,3	17,5	17,8	17,5	18,6
Αυστρία	17,3	16,7	16,5	16,8	17,1	17,2	16,9
Σουηδία	17,2	17,7	18,4	17,7	17,2	17,7	18,2
Φινλανδία	14,2	15,9	15,4	16,6	16,0	16,5	16,9
Τσεχία	10,7	11,5	12,1	11,8	12,1	12,4	13,0

Πίνακας 13

Μεταβολή του εισοδήματος των νοικοκυριών σε σχέση με το προηγούμενο έτος: 2021 (%)

Εξέλιξη του εισοδήματος	Αύξηση	Παρέμεινε το ίδιο	Μείωση
	6,9	66,7	26,3

Πίνακας 14

Μεταβολή του εισοδήματος των νοικοκυριών λόγω της πανδημίας (COVID 19): 2021

Ποσοστό νοικοκυριών που δήλωσαν ότι το εισόδημά τους μεταβλήθηκε λόγω της πανδημίας COVID-19	Σύνολο νοικοκυριών(%)	Εξ αυτών,	
		Νοικοκυριά (%) που δήλωσαν αύξηση	Νοικοκυριά (%) που δήλωσαν μείωση
	23,7	3,4	20,4

ΚΟΔΕΠ, Αποτελέσματα Ερωτηματολογίου διερεύνησης αναγκών ειδών σίτισης, 06.12.2021

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΑΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΕΙΡΑΙΑ						
Ηλικιακή ομάδα	A	B	Γ	Δ	Ε	Γενικό Άθροισμα
18-29	1				2	3
30-39	5	1		5	6	17
40-54	9	9	2	10	4	34
55-64	4	6	2	6	2	20
65+	4	9	2	9	2	26
Γενικό Άθροισμα	23	25	6	30	16	100

ΦΥΛΟ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ			
Ηλικιακή ομάδα	Άντρας	Γυναίκα	Γενικό Άθροισμα
18-29		3	3
30-39	5	12	17
40-54	18	16	34
55-64	16	4	20
65+	21	5	26
Γενικό Άθροισμα	60	40	100

ΑΡΙΜΟΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ
1	18	18
2	54	108
3	18	54
4	8	32
5	2	10
Γενικό Άθροισμα	100	222

ΑΡΙΜΟΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ
1	25	25
2	26	52
3	7	21
4	3	12
5	2	10
Γενικό Άθροισμα	63	120

ΑΡΙΜΟΣ ΜΕΛΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ
1	18	25	43
2	108	52	160

3	54	21	75
4	32	12	44
5	10	10	20
Γενικό Άθροισμα	222	120	342

ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΛΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ	222
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ	120
ΣΥΝΟΛΟ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ	15
ΣΥΝΟΛΟ ΑΤΟΜΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ	357

ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

Λαμβάνετε είτε εσείς είτε κάποιο άλλο μέλος του νοικοκυριού κάποιο επίδομα;	Αριθμός ανά περίπτωση
Ναι	73
Όχι	27
Γενικό Άθροισμα	100

Σε όσους απάντησαν «Ναι»

Επίδομα	Αριθμός ανά περίπτωση
ΚΕΑ	44
ΕΠΙΔΟΜΑ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ	1

	ΕΠΙΔΟΜΑ ΠΑΙΔΙΟΥ	33
	ΕΠΙΔΟΜΑ ΕΝΟΙΚΙΟΥ	16
	ΕΠΙΔΟΜΑ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ	6
ΆΛΛΟ	ΕΠΙΔΟΜΑ ΠΟΛΥΤΕΚΝΙΑΣ	4
	ΠΡΟΝΟΙΑΣ	3
	ΕΠΙΔΟΜΑ ΥΠΕΡΗΛΙΚΑ	1

Συμμετέχετε είτε εσείς είτε κάποιο μέλος του νοικοκυριού σας σε κάποιο επισιτιστικό πρόγραμμα;	Αριθμός ανά περίπτωση
Ναι	43
Όχι	57
Γενικό Άθροισμα	100

Σε όσους απάντησαν «Ναι»

Επισιτιστικό πρόγραμμα	Αριθμός ανά περίπτωση
ΤΕΒΑ	27
ΆΛΛΟ/ΆΛΛΑ	19

Επισιτιστικό πρόγραμμα	Αριθμός ανά περίπτωση
ΤΕΒΑ	27
ΆΛΛΟ	11

KOINΩΝΙΚΟ ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΟ	5
UNESCO	1
KOINΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΥΗ	1
ΠΡΟΝΟΙΑ	1

Ετήσια οικονομική κατάσταση/ Εισόδημα	Αριθμός ανά περίπτωση
Ατομικό εισόδημα έως 5.266,00 €	24
Οικογενειακό εισόδημα έως 11.059,00 €	76
Γενικό Άθροισμα	100

Το νοικοκυρίό σας έχει χρέη;	Αριθμός ανά περίπτωση
Ναι	44
Όχι	56
Γενικό Άθροισμα	100

Σε όσους απάντησαν «Ναι»

Συνολικό ποσό οφειλής	ΔΕΚΟ	ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΡΑΠΕΖΑ	ΕΝΟΙΚΙΟ	ΑΛΛΟ
έως 500€	8			1	
500 €-2.000 €	10	1		5	
2.000 € -5.000 €	4	1	1	1	
5.000 €-10.000 €	1		2		1
πάνω από 10.000 €	1	1	2		1

Άγνωστο ποσό (μεγάλη οφελή)	2	2	1	2	1
Δεν δηλώθηκε/ δεν απαντήθηκε	2	2		1	
Γενικό Άθροισμα	28	7	6	10	3

Έχετε εσείς ή κάποιο άλλο μέλος του νοικοκυριού κάποιο χρόνιο νόσημα;	Αριθμός ανά περίπτωση
Ναι	27
Όχι	73
Γενικό Άθροισμα	100

Χρόνια νοσήματα	Αριθμός ανά περίπτωση
Καρδιαγγειακές παθήσεις	6
Διαβήτης-Αιματολογικά	6
Ογκολογικά	5
Αναπνευστικά	3
Ψυχιατρικά	2
Λοιπά	13

Λοιπά	Αριθμός ανά περίπτωση
Πρόβλημα όρασης	1
Αυτοάνοσο	1

90% αναπηρία	2
Γαστρεντερολογικό	1
Νεφροπαθής	1
Παλινδρόμηση	1
Σπαστική κολίτιδα	1
Αυτισμός	1
Τραυματισμό από τροχαίο	1
Κατάκοιτη	1
Κοίλη στη σπονδυλική στήλη	1
Θυρεοειδής	1
Στένωση πνευμονικής βαλβίδας	1

ΤΡΟΦΙΜΑ

Έχετε την δυνατότητα να αγοράζετε ο της τα τρόφιμα που καταναλώνει το νοικοκυριό;	Αριθμός ανά περίπτωση
Ναι	89
Όχι	11
Γενικό Άθροισμα	100

Εάν όχι, ποιος είναι ο λόγος	Αριθμός ανά περίπτωση
KINHTIKA PROBLEHMATA	1
ΛΟΓΩ ΔΟΥΛΕΙΑΣ	1

ΛΟΓΩ ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΥ	1
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ	8
Γενικό Άθροισμα	11

Πως τρέφεστε;	Αριθμός ανά περίπτωση
ΒΟΗΘΕΙΑ ΑΠΟ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ/ ΦΙΛΟΥΣ	8
ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ	4
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ	1

Σε όσους απάντησαν «Ναι»

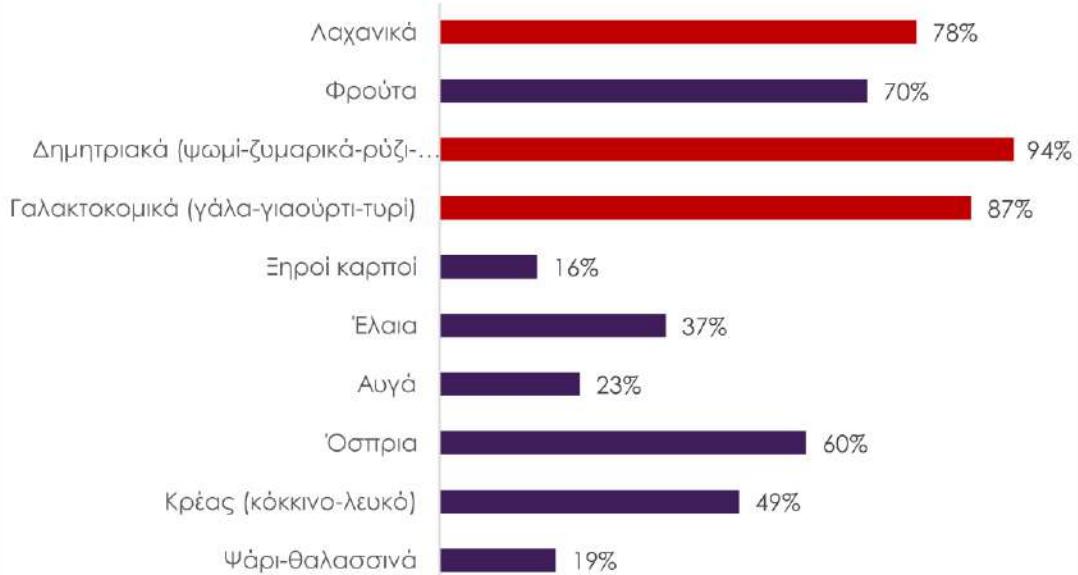
Πόσο συχνά αγοράζετε τρόφιμα;	Αριθμός ανά περίπτωση
1-2 φορές τον μήνα	21
3-4 φορές το μήνα	44
πάνω από 4 φορές το μήνα	24
Γενικό Άθροισμα	89

Τι καταναλώνετε κάθε μήνα για το νοικοκυριό σας;	Αριθμός ανά περίπτωση
Λαχανικά	78
Φρούτα	70
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	94
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	87
Ξηροί καρποί	16

Έλαια	37
Αυγά	23
Όσπρια	60
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	49
Ψάρι-θαλασσινά	19

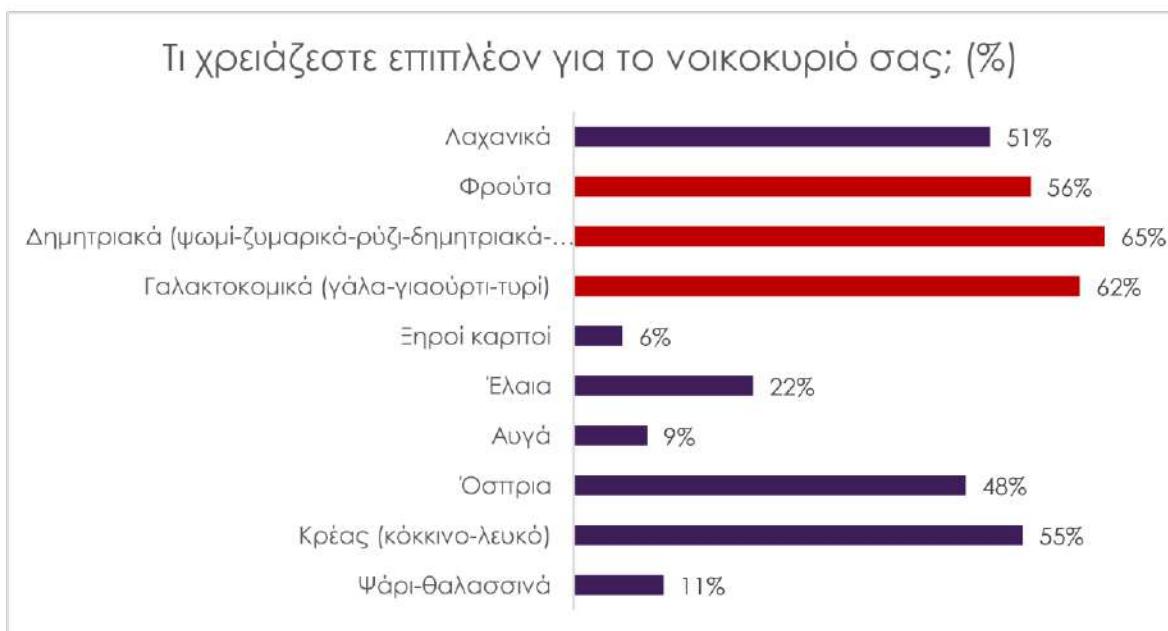
Τι καταναλώνετε κάθε μήνα για το νοικοκυριό σας;	Ποσοστό %
Λαχανικά	78 %
Φρούτα	70 %
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	94 %
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	87 %
Ξηροί καρποί	16 %
Έλαια	37 %
Αυγά	23 %
Όσπρια	60 %
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	49 %
Ψάρι-θαλασσινά	19 %

Τι καταναλώνετε κάθε μήνα για το νοικοκυριό σας; (%)

Τι χρειάζεστε επιπλέον για το νοικοκυριό σας;	Αριθμός ανά περίπτωση
Λαχανικά	51
Φρούτα	56
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	65
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	62
Ξηροί καρποί	6
Έλαια	22
Αυγά	9
Όσπρια	48
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	55
Ψάρι-Θαλασσινά	11

Τι χρειάζεστε επιπλέον για το νοικοκυρίό σας;	Ποσοστό %
Λαχανικά	51 %
Φρούτα	56 %
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	65 %
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	62 %
Ξηροί καρποί	6 %
Έλαια	22 %
Αυγά	9 %
Όσπρια	48 %
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	55 %
Ψάρι-θαλασσινά	11 %

Υπάρχουν είδη που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το	Αριθμός ανά περίπτωση

νοικοκυρίο σας;	
Ναι	68
Όχι	32
Γενικό Άθροισμα	100

Υπάρχουν είδη που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυρίο σας;	Ποσοστό %
Ναι	68%
Όχι	32%
Γενικό Άθροισμα	100

Είδη που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυρίο σας;	Αριθμός ανά περίπτωση
Λαχανικά	7
Φρούτα	7
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	8
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	10
Ξηροί καρποί	6
Έλαια	16
Αυγά	7
Όσπρια	5
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	66

Είδη που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυρίό σας;	Ποσοστό %
Λαχανικά	55,88 %
Φρούτα	60,29 %
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	95,59 %
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	88,24 %
Ξηροί καρποί	5,88 %
Έλαια	35,29 %
Αυγά	10,29 %
Όσπρια	67,65 %
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	98,53 %
Ψάρι-θαλασσινά	17,65 %

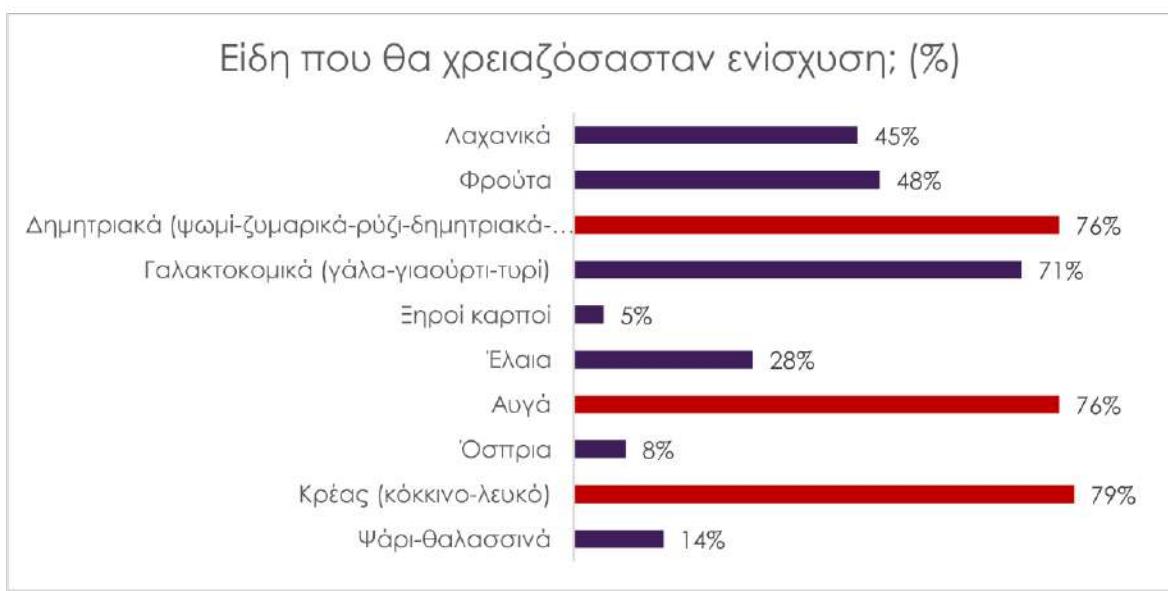

Θα χρειαζόσασταν ενίσχυση στα τρόφιμα;	Αριθμός ανά περίπτωση
Ναι	85
Όχι	15
Γενικό Άθροισμα	100

Θα χρειαζόσασταν ενίσχυση στα τρόφιμα;	Ποσοστό%
Ναι	85 %
Όχι	15 %
Γενικό Άθροισμα	100 %

Είδη που θα χρειαζόσασταν ενίσχυση	Αριθμός ανά περίπτωση
Λαχανικά	38
Φρούτα	41
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	65
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	60
Ξηροί καρποί	4
Έλαια	24
Αυγά	7
Όσπρια	46
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	67
Ψάρι-θαλασσινά	12

Είδη που θα χρειαζόσασταν ενίσχυση	Ποσοστό %
Λαχανικά	44,71 %
Φρούτα	48,24 %
Δημητριακά (ψωμί-ζυμαρικά-ρύζι-δημητριακά-πατάτες)	76,47 %
Γαλακτοκομικά (γάλα-γιαούρτι-τυρί)	70,59 %
Ξηροί καρποί	4,71 %
Έλαια	28,24 %
Αυγά	8,24 %
Όσπρια	54,12 %
Κρέας (κόκκινο-λευκό)	78,82 %
Ψάρι-θαλασσινά	14,12 %

Υπάρχουν βασικά είδη τροφίμων που σας λείπουν	Αριθμός ανά περίπτωση

από το νοικοκυρίο σας;	
Ναι	67
Όχι	33
Γενικό Άθροισμα	100

Υπάρχουν βασικά είδη τροφίμων που σας λείπουν από το νοικοκυρίο σας;	Ποσοστό %
Ναι	67 %
Όχι	33 %
Γενικό Άθροισμα	100 %

Βασικά είδη τροφίμων που λείπουν από το νοικοκυρίο σας;	Αριθμός ανά περίπτωση
ΚΡΕΑΣ (ΚΟΚΚΙΝΟ-ΛΕΥΚΟ)	61
ΨΑΡΙ-ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ	50
ΕΛΑΙΑ	7
ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ (ΓΑΛΑ-ΓΙΑΟΥΡΤΙ-ΤΥΡΙ)	3
ΟΤΙΔΗΠΟΤΕ	5
ZYMAPIKA	1

Βασικά είδη τροφίμων που λείπουν από το νοικοκυρίο σας;	Ποσοστό %
ΚΡΕΑΣ (ΚΟΚΚΙΝΟ-ΛΕΥΚΟ)	91,04%

ΨΑΡΙ-ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ	74,63%
ΕΛΑΙΑ	10,45%
ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ (ΓΑΛΑ-ΓΙΑΟΥΡΤΙ-ΤΥΡΙ)	4,48%
ΟΤΙΔΗΠΟΤΕ	7,46%
ZYMAPRIKA	1,49%

Ποιος ο λόγος που δεν ικανοποιούνται πλήρως οι διατροφικές σας ανάγκες;	Αριθμός ανά περίπτωση
Οικονομικός	67
Γενικό Άθροισμα	67

Ποιος ο λόγος που δεν ικανοποιούνται πλήρως οι διατροφικές σας ανάγκες;	Ποσοστό%
Οικονομικός	100 %
Γενικό Άθροισμα	100 %

Υπάρχουν είδη πρώτης ανάγκης που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυριό σας;	Αριθμός ανά περίπτωση
Ναι	80
Όχι	20
Γενικό Άθροισμα	100

Υπάρχουν είδη πρώτης ανάγκης που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυριό σας;	Ποσοστό %
Ναι	80 %
Όχι	20 %
Γενικό Άθροισμα	100 %

Είδη πρώτης ανάγκης που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυριό σας	Αριθμός ανά περίπτωση
ΑΠΟΡΡΥΠΑΝΤΙΚΑ	59
ΚΑΘΑΡΙΣΤΙΚΑ	21
ΟΔΟΝΤΟΚΡΕΜΕΣ	3
ΣΑΜΠΟΥΑΝ	9
ΧΑΡΤΙ ΥΓΕΙΑΣ	3
ΕΙΔΗ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ (ΟΤΙΔΗΠΟΤΕ)	1
ΥΓΡΑ ΜΑΝΤΗΛΑΚΙΑ	1
ΟΔΟΝΤΟΒΟΥΡΤΣΕΣ	1

Είδη πρώτης ανάγκης που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυριό σας;	Ποσοστό%
ΑΠΟΡΡΥΠΑΝΤΙΚΑ	73,75 %
ΚΑΘΑΡΙΣΤΙΚΑ	26,25 %
ΟΔΟΝΤΟΚΡΕΜΕΣ	3,75 %
ΣΑΜΠΟΥΑΝ	11,25 %
ΧΑΡΤΙ ΥΓΕΙΑΣ	3,75 %
ΕΙΔΗ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ (ΟΤΙΔΗΠΟΤΕ)	1,25 %
ΥΓΡΑ ΜΑΝΤΗΛΑΚΙΑ	1,25 %
ΟΔΟΝΤΟΒΟΥΡΤΣΕΣ	1,25 %

Είδη πρώτης ανάγκης που δεν μπορείτε να αγοράσετε για το νοικοκυριό σας; (%)

